

Sector El Bruc

Camí a Can Maçana

En la guia de *Montserrat. Itinerari* (1909) aquesta excursió comença al *monestir de Santa Cecília*. Es segueix per la carretera en direcció a *can Maçana*. A pocs metres d'iniciar la marxa, uns 100, es troba a l'esquerra el *camí de la font del Llum* i després, uns 650 metres, el *torrent de la font del Llum* amb la *font de les Albes* i uns 400 metres més enllà la *font del Bul* al peu mateix de la carretera. Abans d'arribar a la *font de les Albas* es veu a la dreta un camí que baixa a la *font del Moro* i als *castell Marro*. Passada la *font de les Albas* a ma dreta hi ha el camí de la *carena de creu de ferro* que porta a *can Martorell*.

Passada la *font del Bull* a l'esquerra es veu, al peu de la cinglera, la *cova dels Lladres* i pocs metres després un monument de pedra que evoca un miracle de la Mare Déu a l'any 1862. Aquesta creu se la coneix també com la *creu de la Tartana*. Pocs metres més avall, passat el kilòmetre 4 del mapa de Joan Cabeza (no coincideixen amb l'actual kilometratge), "*se dexa á má esquerra l'antiga carretera, que 's deu seguir si 's vol anar á la roca Foradada, font de coll de porch, etc...*" (guia de 1909). Uns 600 metres després a la dreta hi ha la carretera particular que porta a les *maises de Pujalsfont* y el *Casot*. En la carretera del *Casot* es troben dues fresques deus, la d'en *Vila* i la del *Gabaitx* tal com s'indica en la guia *Montserrat.Itinerari* (1909).

Després del kilòmetre 3 del mapa de Joan Cabeza es troben dues fonts: la primera és la de les *Bassetes* i després (sota mateix la carretera) la del *furat* o de *l'Oliver* nom d'una masia que es veu més a baix al cim de la *carena de Pujades*, carena que està en continuïtat amb la *roca Forada*. En la guia de 1909 no s'esmenta, en cap moment, que hi hagi un camí que porti a la masia de *l'Oliver*. La guia indica que ara el paisatge canvia radicalment per la visió de les grans fondalades del *Malniu* i de *Gratallops*. Seguint per la carretera, un cop passada la volta de la *Caderita*, es troba la "*font del feix (que també n'hem sentit á dir del teix) al peu de l'esgarrifosa baxada dels espantats, de la que avuy, gràcies á Deu, ja no 'ns en havém de servir*". Aquest camí el dibuixa el mapa de Joan Cabeza (1909) i també en Ramon de Semir (1949) i en Ramon Ribera (1975) mentre que el mapa de *l'Alpina* en dibuixa només un tros. La referència actual d'aquest camí es just

sortint del túnel a me esquerra en direcció a *can Maçana*.

En aquest camí anterior es troba la font de la Poma. És interessant el que es diu en la guia de 1909 “aquesta font s’ha quedat á adalt tota soleta, al peu de la carretera vella, lo mateix que la font del Alba, després de passat lo kilòmetre 1. Després d’aquest punt a la dreta queda un caminó que porta a la carena de Puigllubí i tot seguit s’entra a la capçalera del torrent del Fum. Tot seguit ja s’arriba a can Maçana. Des d’aquest indret la guia de 1909 indica que es pot anar al Bruc per carretera o agafar algunes dreceres: la cèlebre de Manresa coneguda per ser el lloc on començaren el foc contra els francesos l’any 1802, la del torrent de l’Illa; y la de la Diablera.

[Camí a can Maçana format GPX](#)

[Camí a can Maçana format KML](#)

Carretera de Can Maçana

Bona part de l’anterior descripció del denominat *camí de can Maçana* correspon el que és avui el traç de la *carretera de can Maçana* o *carretera BP-1103*. Es tracta d’una carretera que un part ha aprofitat les restes d’antics vials i camins que comunicaven al *monestir de Santa Maria* amb el *coll de can Maçana*. Encara avui es poden apreciar petits indicis del que fou aquest camí carreter primitiu. Pujant de la *creu del Regató*, per exemple, es troba tot seguit a l’esquerra el *camí del Miracle* i el de la dreta és un camí carreter que són les restes de l’antiga carretera construïda l’any 1697 per unir el *monestir de Santa Maria* amb el *coll de can Maçana*. És l’únic tros conservat d’aquesta carretera. Aquest camí carreter porta a indret conegut com la plaça Catalunya i després d’un gir a l’esquerra el camí segueix pujant fins trobar, a ma esquerra, un petit caminó que en pocs passos porta a la *font de Sant Josep*.

La **carretera BP-1103**, al igual que la *carretera BP-1121* eren de la propietat de la Diputació de Barcelona i fou traspassada, en la seva totalitat, a la Generalitat de Catalunya pel Decret 309/2006. Aquesta carretera s’inicia el punt quilomètric 1,4 de la **carretera BP-1101** i acaba a l’indret de *Sant Jaume el Blanc* on conflueix amb la carretera BP-1121. Té un recorregut total de 7,780 quilòmetres.

Camí de la Foradada

Segons expliquen la historiadora Assumpta Muset i el geògraf i arqueòleg Miquel Vives en el seu estudi *Els camins romeus de Montserrat. Segle XI - 1850* (2010) molt abans del segle X ja existia una vertadera xarxa viària a la muntanya de Montserrat que travessava el massís de baix a dalt i d'un extrem a un altre. Alguns d'aquests camins passaven pel *monestir de Santa Cecília*, indret important a la muntanya en aquells temps i important nus d'interconnexió. Aquesta circumstància fou el motiu que aquest monestir estigués connectat per un camí amb el poble de *Monistrol de Montserrat*; un altre que anava al *poble de la Guàrdia*, nucli medieval situat on avui hi ha la casa pairal de *can Maçana*; i un altre que l'unia amb el *monestir de santa Maria de Montserrat*.

Amb el temps, es consolidaren tres camins principals per l'ús de romeus i pelegrins: a) *Camí de la Costa des de Collbató*; b) Camí que passava al peu de la *roca Forada*; c) *Camí des de Monistrol de Montserrat*. Els traçats d'aquests camins aprofitaven passos naturals però també se n'obrien de nous excavats directament a la roca que es reomplien amb terra o es pavimentaven amb còdols i es reforçaven amb murs de pedra seca. La tècnica constructiva era força depurada, tal com ho manifesten l'excavació de graons directament sobre la roca o la creació d'estries sobre la roca en alguns passos per facilitar el pas d'animals de bast, així com l'apertura de solcs laterals per facilitar la canalització de l'aigua de la pluja i evitar l'erosió del camí.

Un d'aquests camins principal pels romeus i peregrins era *camí de la roca Foradada* dit posteriorment *camí ral de la Guàrdia* perquè passava per aquest indret. També ha estat identificat en algun coment com a *camí de can Maçana*. Es tracta d'un camí antiquíssim, en un document de 967 ja s'esmenta un camí que ve de la *Foradada* (Altés i Aguiló, X. 1990, *Benet Ribas i Calaf. Història de Montserrat 888-1258*, p. 76).

Segons els historiadors Assumpta Muset i Miquel Vives (2010) els romeus que provenien del centre, de la meitat occidental i del nord de la península ibèrica, i de les comarques del sud de Catalunya o de la seva part occidental, del nord-est i del centre entraven al massís pel terme de la Guàrdia, punt neuràlgic on confluien dos camins principals d'accés a la muntanya: un que venia d'*Igualada*, passant per *Castellolí*, i el que provenia de *Calaf* passant per *Maïans*. Els dos camins passaven al costat del *mas Elies*, mas-hostal al voltant del qual es formà el petit

nucli de *Sant Pau de la Guàrdia* des d'on seguien cap a la desapareguda *Pobla de la Guàrdia*. Nucli fundat a l'Edat Mitjana al *coll de can Maçana* al peu del castell del mateix nom. Avui només es conserva la resta d'una paret d'aquest castell. Aquest nucli era un important nus de comunicacions ja que allí hi confluïen els camins que anaven de *Manresa* al *Bruc* i d'*Igualada* a *Montserrat*, i el sender que travessant la cara nord de la muntanya que portava al *monestir de Santa Maria de Montserrat*. No hi ha cap referència que indiqui per on podia passar exactament aquest camí. Molt probablement, primer fou un caminó apte només per persones i animals de bast, després es construí un camí carreter en una cota inferior on passava el primer i, finalment, es construí una nova carretera tot i que en algun punt s'aprofità algun tram del camí carreter.

Els pelegrins i els romeus que venien del centre, de la meitat occidental i del nord de la Península Ibèrica -Portugal, Andalusia occidental, Extremadura, la Manxa, Castella la Nova, Castella la Vella, Lleó, Galícia, la cornisa càntabra, el País Basc, la Rioja, Navarra i Aragó-; i els que venien de les comarques del sud, i de la part occidental - el Segrià, les Garrigues o el Pla d'Urgell el nord-oest - la Vall d'Aran, els Pallars o l'Alt Urgell- i el centre - la Segarra o l'Anoia- del Principat de Catalunya entraven al massís montserratí pel terme de la Guàrdia, on es trobaven el camí que venia d'Igualada, passant per Castellolí, i el que ho feia des de Calaf, passant per Maians. Aquests dos camins travessaven les terres del mas Elies, indret a partir del qual es formà el nucli de *Sant Pau de la Guàrdia*, i després el pelegrins i romeus continuaven cap a la *Pobla de la Guàrdia*. Nucli actualment desaparegut fundat a l'Edat Mitjana al *coll de can Maçana* al peu del castell del mateix nom. Avui només es conserva la resta d'un paret d'aquest castell. Aquest nucli era un important nus de comunicacions ja que allí hi confluïen els camins que anaven de *Manresa* al *Bruc* i d'*Igualada* a *Montserrat*, i el sender que travessant la cara nord de la muntanya portava al *monestir de Santa Maria de Montserrat*.

Des del *Poble de la Guàrdia* sortia el *camí de la Roca Foradada* que travessava el massís montserratí des d'oest a est fins al *monestir de santa Maria* passant pel *monestir de Santa Cecília*. L'anada al *monestir de Santa Maria* era un viatge en dues etapes, la primera era anar del *Poble de la Guàrdia* al *monestir de Santa Cecília* i la segona era des d'aquest monestir al *monestir de Santa Maria*. El sender cap al *monestir de Santa Maria*, identificat primer com a *camí de la Foradada* i després com a *camí ral de la Guàrdia*, en un primer moment era un

camí estret, només practicable per persones que anessin a peu i pels animals de bast. En el seu inici, el camí sortia del nucli de la *Poble de la Guàrdia* i s'acostava a l'*església de la Guàrdia*, vorejava el turó on hi havia el castell i anava a trobar la *roca Foradada*. Es té constància que per aquest camí passaren moltes personalitats entre el segle XIII i XVII. Muset i Vives (2010) comenten que per aquest camí deuriem passar la reina Maria, dona d'Alfons el Magnànim, l'any 1419; Ferran I d'Aragó, primer com a príncep l'any 1461 i després com a rei l'any 1492 acompanyat de la seva esposa Isabel II de Castella; l'emperador Carles V, els anys 1519, 1529, 1542 i 1543. Aquest camí era una bona via alternativa al *camí reial de Collbató* per aquelles persones que tenien por dels barrancs i timbes que tenia aquest darrer. Tot i el seu trànsit, el camí de la Guàrdia era estret i només permetia anar al llom dels animals, situació que feia fatigós el seu ús.

No es tenen referències exactes per on passava el *camí ral de la Guàrdia*. És probable que una part d'ell coincidís amb algun tram del *camí del Bruc al Monestir* que està dibuixat en el mapa de Joan Cabeza (1909) i descrit sencer, encara que de manera indirecta, en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909), de la qual el mapa és un complement. És cert que el camí del *Bruc al Monestir*, és un camí enigmàtic per la particularitat del seu traç, però és probable que el tram des de *coll de Guirló* fins al final a l'entorn de la *creu del Regató* coincidís amb la traça del primitiu *camí de la Foradada*. De la lectura de l'excursió "*XIII - A la Roca foradada, sant Pau Vell y Font de Coll de porch*" explicada en la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) s'aporta una informació per entendre la primera part d'aquest camí, des de l'antic *Poble de la Guàrdia* fins a *coll de Guirló*. L'excursió comentada en aquesta guia està dividida en tres trams. El primer tram és qualificat com "*a roca Foradada*" i està format per un camí que

En el llibre *Montserrat. Itinerari* (1909) en l'excursió "*XIII - A la Roca foradada, sant Pau Vell y Font de Coll de porch*" es comenta un itinerari dividit en trams. El primer tram és qualificat com "*a la roca Foradada*". És un camí que surt des del monestir de Santa Cecília i de seguida agafa un "*troç de la carretera antiga; s'hi puja, y als pochos passos se troba á má esquerra la segona pedra del Miracle (la primera 's troba á un quart y mitj de Santa Cecília en la mateixa carretera; abdués son anomenades axis, perquè son testimoni d'altres tants miracles obrats per la Moreneta en aquexos llocs*". El camí que es descriu és el que avui s'enfila cap a la font de sant Josep i, passant "*pel mitj d'antigues carboneres, y al arribar á una carbonera, dèss d'hont el camí va ja pla cap á la roca foradada, uns cent*

quaranta metres ans d'arribarhi, à l'esquerra y en direcció oposada comensa 'l camí de la font de Coll de porch. El de la roca foradada va fent via en direcció N.O." La descripció continua fins que el camí arriba a la roca Foradada i, un cop passada aquesta, explica en detall com pujar-hi. Segons aquesta descripció la primera part d'aquest camí passa per l'antic *camí carreter* i després prossegueix per una part del *camí de la Foradada*.

El segon tram d'aquest camí comença a *coll de Guirló*. És un tram que, curiosament no està dibuixat en el mapa de Joan Cabeza de 1909. En l'excursió XIII de la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 és descriu aquest segon tram que porta a *sant Pau Vell*. S'explica que continuant el camí que porta a la *Forada* s'arriba al "*collet de guirló*". Des d'aquest indret, es diu, "*l camí's parteix en tres; el de l'esquerra y més bo porta fins el Bruc per les portelles, les bohigues, era dels pallers, y 'ls pallers; lo del mitj (pochs passos més avall) baxa pel torrent y font del clot (ans s'anomenava solsament font y torrent del clot) de l'home mort y port al Bruch de Dalt ab uns tres quarts; el de la dreta, que segueix més o menys planejant per la carena, ab mitj quart fa cap a Sant Pau vell, antich castell é Iglesia de la Guardia, y continúa després fins á ca'n Massana*. És així com en la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 descriu, el que en el seu moment, deuria ser la traçat bàsic del camí *ral de la Guàrdia*, doncs no sembla que podés anar per altres indrets que els descrits.

Atesa la dificultat i les limitacions per transitar pel *camí de la Foradada*, restringit a persones a peu i animals de bast, el segle XVII s'obrí un *camí carreter* preparat per passar-hi carros i lliteres portades per animals. Aquest camí o carretera anava de *can Maçana* al *monestir de Santa Maria de Montserrat* per tota la cara nord del massís. No es té massa constància de quan començaren les obres. Hi ha qui pensa que s'iniciaren l'any 1698, però hi ha algunes dades que insinuen que podia existir ja des de molt abans. Muset i Vives (2010) comenten que l'any 1645 el pagès Pau Maçana, de la casa homònima de la Guàrdia, en un escrit comentà que el "*camí vell que anava de Montserrat a Igualada*" no tenia trànsit. Aquest afirmació sembla contradir el que es pensava que el camí carreter fou construït en 1698 durant l'abadiat de Josep Ferrer. Muset y Vives pensen que molt probablement, en un primer moment, només es desviés el recorregut de la via al seu pas per l'antiga Poble de la Guàrdia, per això l'observació de Pau Maçana, i que més tard, durant el govern de l'abat Ferrer, es procedís a eixamplar-la per tal de convertir-la en el *camí carreter*. En un altre apunt es comentarà les

característiques d'aquest *camí carreter*.

La representació cartogràfica d'aquest camí mostra alguns canvis conceptuals sobre la funcionalitat d'aquest camí que val la pena comentar. En la planimetria de del Bruc de 1914 el *camí de la Foradada* està perfectament dibuixat, però com que és una representació municipal el camí queda, aparentment, interromput a l'acabar el límit del municipi just a sota la *roca Foradada*. Però en la planimetria del municipi de Marganell, en aquells moments nomenat com *Santa Cecília de Montserrat*, el *camí de la Foradada* no té continuïtat. El mapa de Ramon de Semir de 1949 sí dóna continuïtat al *camí de la Foradada* fent-lo arribar fins la *creu del Regató*. Sorprenentment, els primers mapes de l'editorial Alpina, deutors en els seus inicis del mapa de Ramon de Semir, acaba el *camí de la Foradada* just a la *Foradada*. No serà fins l'any 1996 quan l'editorial Alpina donarà continuïtat al *camí de la Foradada* fins la *creu del Regató* a través de un camí obert de nou, amb molta cura i tenacitat, per Jordi Oliver i Pausa. Aquest camí nou donarà continuïtat al GR 7.2, identificat després com a GR-172.

¿On acabava el *camí de la Foradada*? La referència cartogràfica més antiga, la planimetria de 1914, situa un dels seus extrems al peu de la *roca Foradada*. No obstant, això està en contradicció amb el que diuen els documents antics sobre l'existència d'un camí que sortia des del *Poble de la Guàrdia* fins al *monestir de santa Maria* passant pel *monestir de santa Cecília* i el que diu la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909. En aquesta guia, on totes les descripcions es fan situant la sortida en el *monestir de Santa Maria*, explica, en el seu itinerari XIII, que el camí per anar a la *roca Foradada* s'agafa a la *creu del Regató*, passa al costat de la *font de sant Josep* i després de passar per vàries carboneres arriba un moment que es fa pla i segueix cap a la *roca Foradada*. D'acord amb aquesta descripció, el *camí a la Foradada* a començaments del segle XX tenia continuïtat més enllà d'aquesta roca fins l'entorn de la *creu del Regató*. Aquest tram és el que dibuixa Joan Cabeza en el seu mapa de 1909 integrat dins del *camí del Bruc a Montserrat*. Per una raó desconeguda, Joan Cabeza no dibuixà el tram de camí des de *coll de Guirló* fins a *can Maçana*. Resumint, el *camí de la Foradada* és un camí molt antic destinat a la comunicació del nucli urbà del *Poble de la Guàrdia*, avui *can Maçana*, amb el *monestir de Santa Maria* passant primer al peu de la *roca Foradada* i després pel *monestir de santa Cecília* on enllaçaria amb un altre camí fins arribar al *monestir de Santa Maria*.

Avui el *camí de la Foradada* es pot seguir perfectament des de *can Maçana*

integrat dins del GR-172 del qual es desvia a l'alçada dels *Frares Encantats* per baixar a la *font de sant Josep* i des d'allí a la *creu del Regató* i a la carretera de can Maçana.

[Camí de la Foradada format GPX](#)

[Camí de la Foradada forma KMZ](#)

Camins del Bruc al massís

En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) les referències al *municipi del Bruc* són escasses, doncs no és fi de cap excursió des del *monestir de Santa Maria*. No obstant, el mapa de Joan Cabeza sí que es troben identificats alguns camins que uneixen el *municipi del Bruc* amb la muntanya.

Camí del Bruc a l'era dels Pallers, Forada i creu del Regató

En la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) les referències al *municipi del Bruc* són escasses. Bàsicament perquè aquesta guia està orientada a explicar camins que puguin integrar-se dins alguna excursió que tingui com origen el *monestir de Santa Maria*. Malgrat aquesta absència, en el mapa de Joan Cabeza (1909) sí que es troben identificats alguns camins que sortint del *municipi del Bruc* van a la muntanya de Montserrat. A partir de l'anàlisi de les traces d'aquests camins es poden extreure algunes informacions interessants per conèixer el sistema de camins montserratins relacionats amb el *municipi del Bruc*.

De tots aquests camins del mapa de Joan Cabeza hi ha un camí retolat com a *camí del Bruc a Montserrat* que sorprèn pel seu recorregut ben particular. El mateix nom del camí també és una sorpresa. En aquest mapa es dibuixa un camí que sortint del *municipi del Bruc (Bruc de Dalt)* passa al costat del *corral d'en Pasqual* entre en els camps d'en *manso Daroca*, on es bifurca. Ara ens interessa el camí de la dreta que puja pel costat esquerra del *torrent de la Diablera* del qual s'allunya progressivament per anar a buscar els *Pallers*. Aquest darrer tram és el que més dubtes genera alhora de precisar per on anava. En el mapa de Joan Cabeza la traça del camí està allunyada del *torrent de la Diablera* i sembla que s'enfila a l'*era dels Pallers* per la vesant oest dels Pallers passant pels *bosc de can Rovira*. En Joan Cabeza quan representa aquesta camí l'allunya de la *canal del Pagès*, caminó que permetria arribar a l'*era dels Pallers* resseguint totes les *roques dels Pallers*. Sembla que aquest camí no passava per les ruïnes del *mas Muntanya*,

però si pel costat de la cova del mateix nom. Però no sembla que sigui això el que indica Joan Cabeza amb el seu mapa. Caldrà estudiar més a fons aquest trams del camí per trobar la seva traça actual. En aquesta tasca ajuda el mapa de Ramon de Semir (1949) perquè dibuixa perfectament aquest trams de camí que va des del *Manso Daroca* a l'era dels Pallers a través del *Bosc de can Rovira*.

Des l'era dels Pallers el camí pujava al costat del *torrent dels Cirerers*, camí que encara es fa servir, i girava per anar a buscar el *pas de la Portella*. Des d'aquest indret el camí baixava fins arribar a *coll de Guirló*. En aquest indret hi havia una cruïlla de camins. El de l'esquerra era un corriol que s'acabava a *sant Pau Vell* però Joan Cabeza no representa la seva continuïtat cap a *can Maçana*. Però la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909, de la qual el mapa de Joan Cabeza n'era un complement, sí que esmenta l'existència d'un camí que uneix *sant Pau Vell* amb *can Maçana*. Aquesta qüestió caldrà contrastar-la amb les dades que es tenen dels camins romeus que anaven antigament des del *coll de can Maçana* al *monestir de Santa Maria*. Des del *coll de Guirló* el camí del *Bruc a Montserrat* girava a la dreta per el camí de la *roca Foradada*. La traça d'aquest camí és la mateixa que l'actual camí per on passa avui el GR-172. Seguidament, aquest camí tenia una bifurcació. El camí de la dreta puja cap a *coll de Port* mentre que el brancal de l'esquerra baixava cap la *carretera del Monestir de santa Maria a can Maçana*. Primer passava al costat de la *font de Sant Josep* i el camí continuava baixant per anar a trobar l'*antiga carretera de can Maçana* la qual deixava per anar a la *creu del Regató* i la *nova carretera de can Maçana*. Els camins actuals mantenen la mateixa traça d'aquesta darrera descripció.

Pot semblar una mica estrany que aquest camí doni una volta tant gran per pujar al *coll de Guirló*. Si bé avui hi ha molts camins que permeten anar a aquest des de diversos indrets, el mapa de Joan Cabeza dona a entendre que hi havia un camí més directe per anar-hi com era el *camí de la Diablera* que passava per la *font del clot l'home mort*. No s'entén el perquè d'aquesta volta la qual, per arribar a *Coll de Guirló*, a de passar pel *pas de la Portella*, no sempre de bon fer i en cap cas apte pels animals de bast. En qualsevol cas, el camí del *Bruc a Montserrat* segons Joan Cabeza és el descrit en aquesta nota.

[Camí del Bruc a l'era dels Pallers, Foradada i monestir de santa Maria format GPX](#)

[Camí del Bruc a l'era dels Pallers, Foradada i monestir de santa Maria format KML](#)

Camí del Bruc a can Maçana

En el mapa de Joan Cabeza (1909) es representa un camí que ve des de *Collbató, la Vinya Nova, can Jorba i mas el Castell*, i que, en l'entorn del *corral d'en Pasqual*, creua el *camí del Bruc a Montserrat* i continua en direcció a *can Maçana*. Seguidament el camí es bifurca en un indret envoltat de camps de conreu. Un dels brancals s'enfila resseguint el *torrent de la Diablera* fins a *coll de Guirló* i l'altre segueix pujant fins a *can Maçana*. Si bé el dibuix del sistema de camins fet per Joan Cabeza té alguna dificultat interpretativa, no ho és tant des de l'aspecte conceptual. Era de tot natural l'existència d'un camí que permeté anar des del *Bruc* fins a *can Maçana*.

En la planimetria del municipi publicada l'any 1914 surt perfectament dibuixat el *camí de can Maçana*. Segon aquest mapa el camí sortia del *Bruc del Mig*, deixava la cruïlla amb un camí que anava a can Jorba i pujava en direcció a *el Bruc de Dalt*. Seguidament passava pel costat de *can Rovira*, on conflüïa amb el camí de *can Castell* que porta a *can Salses, el Castell i can Jorba*, i seguí anant cap al nord al costat del *torrent de la Diablera* identificat com a *torrent del Llop*. Deixa a la dreta la cruïlla el *camí de la cova de l'Arcada* i després, a l'esquerra, hi ha el *corral d'en Pasqual* i la cruïlla amb el *camí del corral d'en Pasqual* que transcorre entre el *torrent de la Diablera* i el *torrent de l'Illa*. El camí segueix pujant cap al nord fins creuar el *camí dels Pallers* i, abandonat progressivament l'entorn del *torrent de la Diablera* encarar-se clarament cap a *can Maçana* on s'hi arriba després d'alguna petita llaçada.

En el mapa de Ramon de Semir publicat l'any 1949 s'identifica un camí com a *camí del Bruc a can Maçana*. La traça d'aquest camí és la mateixa definida en la planimetria de 1914 amb algun afegitó. Un camí incorporat és un camí d'enllaç, a l'alçada dels boscos de can Rovira, entre el *camí de can Maçana* i el *camí de coll de Guirló*. La cartografia moderna recull la traça d'aquest camí tot i que, donat els anys passats, s'hagin incorporat alguns caminois d'enllaç i dreceres secundàries. Les diverses edicions dels mapes de l'Alpina representen correctament l'esquelet bàsic d'aquesta xarxa de camins. En els primers mapes de l'editorial Alpina, com que eren força petits, es simplificaren els camins i només es representà el sistema bàsic de camins afavorint la seva comprensió. A mesura que passava els temps, la incorporació de nous camins i caminois aportava més complexitat a aquesta xarxa i permetia que alguns caminois adquirissin més rellevància que altres camins.

Actualment aquest camí està integrat en el que s'anomena el camí de les batalles. Ruta creada per recordar les diverses batalles hagudes en aquests indrets durant la Guerra del Francès. De totes elles, la més coneguda es la que tingué lloc el 6 de juny de 1808 quan els soldats del país més grups armats dels pobles veïns al Bruc, vengueren les tropes franceses en una emboscada ocorreguda entre l'indret de *la Devesa* i *can Maçana*. En aquesta batalla és on cal situar la llegenda del *timbaler del Bruc* basada en l'amplificació que feren les roques dels tocs del tambor fets per un noi que acompanyava la milícia que venia de Santpedor.

L'indret del *coll de can Maçana* fou, molt més que ara, una cruïlla estratègica en les comunicacions entre el litoral i l'interior de Catalunya, així com un lloc de pas obligats per alguns dels camins de romeus que pujaven al *monestir de Santa Maria de Montserrat*. Per aquesta importància estratègica fou l'escenari de diversos enfrontaments durant la Guerra del Francès. Per les seves característiques, estret, feréstec i muntanyós el feia un lloc ideal per les emboscades. Aquest indret, com el de les *Creus Verdes*, situat més avall, en la confluència de les *carreteres de Madrid* i de *Manresa* fou vital pel control del territori durant aquesta guerra. Fou lloc de durs enfrontaments i centre logístic en el moviment de tropes.

Can Maçana pertanyia a les parròquies de *Sant Pau de la Guàrdia*, que fins ben entrat el segle XIX va ser un terme independent, i *Santa Maria del Bruc*. L'any 1957 van ser separades de l'heretat matriu. Aquesta propietat fou adquirida per la Fundació Territori i Paisatge forma una gran clapa que ocupa una bona part del terç oriental de l'antic terme de la Guàrdia -ara agregat al del Bruc- i un flanc de l'extrem occidental de la muntanya. Actualment s'ha habilitat un punt d'acolliment a les feixes properes al coll de can Maçana, que és gestionat conjuntament entre l'Ajuntament del Bruc, la Fundació Territori i Paisatge i el Patronat de la Muntanya de Montserrat.

El *coll de can Maçana*, antigament conegut com *Pobla de la Guàrdia*. Al peu del *coll de can Maçana* neix el *torrent de l'Oncle*. Es té referència de l'indret de *can Maçana* com a propietat d'explotació agrícola des del segle XIV. L'actual *coll de can Maçana* era el lloc on hi havia el *Poble de la Guàrdia*. Eren un conjunt d'edificis situats a les dues bandes del coll. L'obertura a principis del XVIII de la *carretera de Manresa* travessà el complex longitudinalment de nord a sud. Això comportà una transformació del conjunt edificat i també de la visió urbana que oferia el *coll de can Maçana*. Els edificis situats a l'est del coll es traslladaren al

costat oest, on avui hi ha l'actual *masia de can Maçana*. En el segle XVIII, l'abat Benito Tizón incorporà, a través d'una permuta, la *finca de can Maçana* a les propietats del *monestir de Santa Maria*. La casa es convertí en una residència de descans i l'hostal acollí estadants. La Guerra del Francès destruï bona part dels edificis d'aquesta propietat. Acabada la guerra el 1814 s'intentà recuperar l'activitat de la finca. Per el decret de desamortització del 9 d'agost de 1820 ordenà la supressió dels ordes religiosos i donà poder a l'Estat per a apropiarse de tots els seus béns i vendre'ls en pública subhasta. La propietat benedictina fou comprada per un particular però després aquesta propietat revertí a l'Estat espanyol. La raó fou el caràcter estratègic atorgat a aquest edifici totalment fortificat. Les guerres carlines donaren protagonisme a aquest edifici. Des de llavors la tingué diferents propietaris fins la seva adquisició per la Fundació Territori i Paisatge.

Actualment, el *camí del Bruc a can Maçana* forma part d'una ruta dedicada a recordar les batalles del Bruc, especialment les ocorregudes els dies 6 i 14 de juny de 1808.

[Camí del Bruc a can Maçana format GPX](#)

[Camí del Bruc a can Maçana format KMZ](#)

Camí del Bruc al coll de Guirló

El mapa de Joan Cabeza informa de l'existència d'un camí que ve des de *Collbató*, *la Vinya Nova*, *can Jorba* i *mas el Castell*, i que, en l'entorn del *corral d'en Pasqual*, creua el *camí del Bruc a Montserrat* i continua en direcció a *can Maçana*. Seguidament el camí es bifurca en un indret envoltat de camps de conreu, segons Joan Cabeza, a prop de la confluència del *torrent de la Diablera* amb el *torrent de l'Illa*. Aquesta circumstància no es dona en la realitat per la qual cosa es pot interpretar com errònia la representació de la traça dels torrents en el mapa de Joan Cabeza. Després de la bifurcació, un dels brancals segueix pujant fins a *can Maçana* i l'altra s'enfila resseguint el *torrent de la Diablera* fins a *coll de Guirló*. Poc abans d'arribar-hi al costat del camí hi ha la *font del clot de l'home mort*. Aquesta representació d'aquest camí i dels altres que Joan Cabeza situa en aquesta zona, comporta alguna dificultat interpretativa. No tant des de l'aspecte conceptual, té sentit un *camí des del Bruc* fins a *Coll de Guirló*, sinó per la manera com ho representa en el mapa.

Sorprenentment, aquest camí no surt en la planimetria municipal de 1914. L'altra sorpresa d'aquest mapa és el canvi de nom del *torrent de la Diablera* que ara passa a dir-se *torrent del Llop*. Aquest darrer nom es mantindrà en els primers mapes de l'editorial Alpina a diferència del mapa de Ramon de Semir 1949 on es manté el nom de *torrent de la Diablera*. Agafant la informació aportada pel mapa de Joan Cabeza i la Planimetria, al marge de l'exactitud topogràfica de la ubicació dels camins, sembla que conceptualment existien tres camins bàsics des de l'entorn del *Bruc*. Un és el *camí del Bruc a Montserrat*, l'altre el *camí dels Pellers* i l'altre és el *camí de can Maçana*. De cadascun d'ells poden sortir alguns caminois d'enllaç i dreceres secundàries. Un d'aquests camins és el *camí de coll de Guirló* que permetia, des del *camí dels Pellers*, pujar cap a *coll de Guirló* resseguint el *torrent de la Diablera*. Com que el *camí dels Pellers* s'entrecruava amb el *camí de can Maçana* s'ampliaven els punts des d'on arribar al *camí de coll de Guirló*.

El mapa de Ramon de Semir de 1949, on s'identifiquen perfectament amb el seu nom els principals camins d'aquesta zona, i les diverses edicions dels mapes de l'Alpina representen adequadament, l'esquelet bàsic d'aquesta xarxa de camins. A mesura que passava els temps, la incorporació de nous camins i caminois aportava més complexitat a aquesta xarxa i permetia que alguns caminois adquirissin més rellevància que altres camins.

Al peu d'aquest camí, existeix la denominada cova Tapada no en el lloc on s'indica en el mapa de l'Alpina sinó a l'esquerra del camí al costat de la capçalera del *torrent de la Diablera* al peu d'un suposat megàlit. El nom d'aquesta cova prové del fet que quan es va descobrir aquesta cova estava tapada. L'any 1924 Joan Maria Casas de Müller, va excavar la cova situada al peu del megàlit. Hi va trobar nombrosos ossos d'animals, diversos fragments de ceràmica i eines com un punxo d'ós, i va constatar l'existència de 8 cranis humans que com a fet singular no disposaven de les mandíbules inferiors. Sembla que la cova es va fer servir de cambra funerària. Aquesta cova és un bon exemple de la civilització calcolítica. On el mapa de l'Alpina indica la situació de la *cova Tapada* hi ha una sèrie de balmes en les quals també s'han trobat restes arqueològics. Per reconeixement a la persona que me l'has mostrat podria anomenar-se com a *cova Redon* tot i que aquest bon amic, les anomea *coves de les goteres*. El fet que les excavacions de Joan Maria Casas de Müller de 1924 permet suposar que ja deuria existir un camí que facilità l'arribada a aquest indret. Circumstància que fa inexplicable que la

planimetria del municipi del *Bruc* de 1914 no el representés. És una qüestió que caldrà estudiar més a fons.

[Camí del Bruc al coll de Guirló format GPX](#)

[Camí del Bruc al coll de Guirló format KML](#)

Camí del Bruc a Sant Pau Vell

Els dos primers camins a l'arribar a *coll de Guirló*, segons el mapa de Joan Cabeza, hi havia un trencall que mena directament a *Sant Pau Vell*.

[Camí del Bruc a sant Pau Vell format GPX](#)

[Camí del Bruc a sant Pau Vell format KML](#)

Camí de la canal del Pagès i els Pellers

Aquest camí surt del *camí del Bruc a can Maçana* a l'alçada de la *Plana Llarga* pocs metres més amunt d'on es troba l'inici inferior del *camí de la cova de l'Arcada*. El camí pren l'orientació als *Pellers* per la vessant occidental de la *serra de les Arnes*. Antigament, primer travessava uns camps de vinyes i després entrava en un petit bosquet. A l'acabar la zona boscosa el camí s'apropa cinglera que és l'extrem sud del carena sud dels *Pellers*. Actualment, en aquest indret surt un caminó que permet aproximar-se a la zona d'escalada del *Vermell del Xincarró* i la zona d'influència del *torrent del Porquer*. Un cop al peu del cingle, el camí arriba pròpiament en la *canal del Pagès* per on s'enfila. En algun mapa antic, s'indica que en aquest indret hi havia la *font del pelegrí*. De la qual no es té informació.

Al començar a pujar per la canal el camí passa per sota *del Gerro*. Aquesta agulla, amb una evocadora d'un gerro amb una nansa, fou l'agulla catalogada amb el número 1 en el cens d'agulles de Ramon de Semir publicat l'any 1949. Uns metres a l'est hi ha l'agulla nº 2 que és el *Timbaler dels Brucs* a la qual s'hi pot arribar flanquejant algunes roques i agulles, entre les quals hi ha la *roca dels Cartutxos*. El *camí de la canal del Pagès* puja de forma decidida fins al peu mateix de l'agulla dels *Pellers* anomenada la *Tissoreta*. Des d'aquesta agulla el camí progressa cap el nord flanquejant la banda occidental de totes les *agulles dels Pellers* fins arribar a l'*era dels Pellers*.

Aquest camí no es troba ni en el mapa de Joan Cabeza (1909), ni en el mapa de

Ramon de Semir (1949), ni en el mapa de Pere Bosquets (1961). Surt anotat a ma en el mapa personal de Jordi Oliver i Ramon Ribera (1975) en parla en la seva guia d'itineraris i el dibuixa en el mapa que adjunta. El camí de la *canal del Pagès* és absent en els primers mapes de l'editorial Alpina i apareix per primer cop en el mapa de 1989 mantenint-se en les següents edicions. Per la informació disponible sembla que el *camí de la canal del Pagès* és tracta d'un camí bastant modern amb la funció de facilitar un accés ràpid des de la zona de la *Plana Llarga* a l'*era dels Pallers*. La mateixa toponímia revela el caràcter funcional del camí vinculat a les activitats del camp.

[Camí de la canal del Pagès i els Pallers format GPX](#)

[Camí de la canal del Pagès i els Pallers format KML](#)

Camí del Bruc als Pallers

En el mapa de Joan Cabeza de 1909 no es dibuixa cap camí alternatiu per anar a l'*era dels Pallers* diferent a l'identificat com a *camí del Bruc a Montserrat*. Pocs anys després, 1914, en una planimetria on es representen tots els camins del Bruc apareix un camí indicat com a *camí dels Pallers*. Tot i que, en el document original el camí s'anomena com a *camí de los Pallés*. El seu traç per anar als *Pallers* sembla més còmode que l'estrany *camí del Bruc a Montserrat* dibuixat per Joan Cabeza en el seu mapa. Anys després, Ramon de Semir 1949, dibuixa el *camí dels Pallers* seguint la mateixa traça que la planimetria de 1914. Els primers plànols de l'editorial Alpina seguiran la pauta de Ramon de Semir, però a partir de 1989 es modifica la traça del *camí dels Pallers* i en lloc de sortir de la *carretera de Madrid a França* surt del *Bruc de Dalt*.

El camí del Bruc als Pallers, en la planimetria de 1914, sortia de la *carretera de Madrid a França por la Jonquera* en l'indret conegut com les *Creus verdes*. Aquest indret té el mateix nom d'un altre situat en el terme de Castellolí. La llegenda relata que els soldats de Felip V van penjar en aquest lloc cinc guerrillers catalans després de 1715. Foren penjats a la forca, i no afusellats, perquè es considerava que la forca era més deshonorosa. Es va ordenar que ningú no despengés els cossos, però al cap de pocs dies ja havien desaparegut. Es pot suposar que devien ser enterrats allí mateix. Algunes persones opinen que les forques es van convertir en creus dedicades als difunts, i aquesta imatge va donar nom al lloc. Una altra interpretació, menys èpica que l'anterior, és que el terme "creus verdes" fa referència a una antiga manera de marcar els camins. En alguns

casos es feien servir fites, en altres creus de terme i en algunes ocasions creus verdes pintades als arbres L'historiador Castellolí Pere Guixà explica que per aquest indret hi ha una fossa de la Guerra Civil. Pere Guixà comenta que recollí el següent testimoni oral d'una persona: "*N'hi ha una a la zona de les Creus Verdes, a prop de l'Hotel del Bruc. Eren dotze soldats que es van quedar a dinar a una casa i els va caure una bomba de l'aviació. Els van enterrar allà mateix, al forat de la bomba*" (blog de Joan Pinyol, 16 de setembre de 2008) . Aquesta informació ha estat confirmada per una anècdota explicada de Josep Jorba "el mustatxet" de que quan era petit estan per l'entorn de la Devesa a prop de les *Creus verdes* veí restes humans i el seu pare li comentà que eren soldats de la guerra morts quan bombardejaren la "casilla". Es desconeix el lloc exacte de la fossa, que avui podria estar tapada per la *carretera de can Maçana* (El Bruc, Butlletí Municipal nº 67 2017). En el mapa de Joan Cabeza de 1909 surt un indret anomenat "casilla" al costat del lloc on situa les *Creus Verdes*. Tot i que algunes persones pensen que això no passà en l'indret de les *Creus verdes* del Bruc, sinó a l'indret del mateix nom a Castellolí i la "casilla" es refereix a la *casella de can Soterias* situada en aquest municipi.

Un cop passat l'indret de les *Creus verdes*, amb una llaçada ben marcada, el camí va a buscar travessar el *torrent de la Illa* i seguidament creua el *camí de can Maçana* actualment identificar com una part del *camí de les Batalles*. Tot seguit, amb un suau pujada, es passa el *torrent de la Diablera*, antigament nomenat *torrent del Llop*, i es segueix pujant creuant petits torrents i algun caminói. Es passa per l'indret on antigament, segons indica el dibuix de Francesc Remart i Pere Pau Montaña, hi havia el *mas Muntanya* amb la seva balma anomenada *cova de Mas Muntanya*, i finalment s'arriba a la gran explanada artificial de l'*era dels Pellers*. Gran plataforma terrosa consolidada per uns grans murs perfectament identificables des d'un corriol que baixa al *torrent dels Cirers* o *torrent de les Boïgues* anomenat en aquest tram com *torrent dels Pellers*.

Des de l'*era dels Pellers* surt un camí que permet pujar cap a buscar el *camí de coll de Port* i un corriol que permet flanquejar totes les *roques dels Pellers*.

Mereix fer un breu referència al *mas Muntanya*. Aquest mas pertanyia a l'església de Sant Pau de la Guàrdia i feia partió amb el *mas Escarits* per la banda de sol ponent. Estava encaixat entre la collada de roques coneguda antigament com "*los Paies den Montanya*" actualment nomenats *Pellers*, que s'estenien per l'est; el *single del Gorg*, per sota del qual discorre el *torrent de la Diablera*, que

l'envolta pel sud i marcava la línia divisòria respecte als *masos Rafart i Lluert*, que també estaven deshabitats; el *mas Escarits*, mitjançant un serral que pujava fins a la *roca dels Colomers*, per l'oest; i la *roca Esquerdada*, que era al peu de la muntanya, pel nord. Les referències a aquest mas les ha proporcionat la historiadora collbatonina Assumpta Muset. El mas tenia una extensió de dotze jornals de llaurar de mula, uns 58.768 m². Incloïa una balma, que originàriament fou habilitada com a residència i ampliada amb altres construccions exteriors integrat en el que avui es coneix com la *cova de mas Muntanya*. L'ús de cavitats i abrics, les anomenades esplugues, va ser un fenomen molt habitual a l'edat mitjana i, els segles següents arreu de Catalunya, i també a l'entorn de Montserrat. Les runes d'aquest habitatge rupestre apareixen reproduïdes, com s'ha comentat abans en el dibuix fet l'any 1790 per Francesc Renart i Pere Pau. A les acaballes del segle XV el mas Muntanya estava unit al *mas Escarits*. L'any 1734 el darrer propietari d'aquest mas va transferir la propietat al *Monestir de Montserrat* que així aconseguí engrandir la finca *Maçana de la Guàrdia*. Josep Galobart, monjo de santa Maria de Montserrat, erudit de la història montserratina i de la toponímia de les agulles, roques i indrets de la muntanya, indica que els primers testimonis documentals on s'esmenten els *Pallers* són uns capbreus. Un d'ells, datat el 1611, es donen els límits del *mas Muntanya* especifica que "*termena a sol ixent ab lo peu de la montaña de Montserrat mitjansant una collada de roques que allies anomenades los payes de la montanya*" De manera semblants es dóna la mateixa delimitació en dos altres capbreus, l'un del 1668 i l'altre del 1726.

L'entorn dels *Pallers* és un indret montserratí associat a un llegenda plena de fantasia. Joan Amades explica aquesta llegenda en aquests termes "*conten que, temps era temps, entre els homes hi havia una disbauxa i un lladronici, que res no estava segur enlloc. Aleshores, pels voltants dels Pouetons, vivien una família de gegants anomenats els Regira-rocs, que eren força agradats del que no era seu, i, com que eren tan forts i tan valents, tenien atemorits tots els veïnats de la rodalia. Un any es va escaure que els Regira-rocs van esguerrar la collita del blat, però no es van pas amoïnar. Van robar el blat de tots els camps propers, el van batre i, de la palla, en van fer uns pallers altíssims com mai no se n'hagin vistos d'altres de tan grans. Els seus veïns, desesperats, prou els van moure guerra diverses vegades; però, com que els gegantots eren tan forts, res no hi podien els pobres mortals. Però heus aquí que un dia, per un poder sobrenatural, els grans pallers van ésser tornats pedra i els Regira-rocs precipitats al fons de l'avenç dels*

Pouetons, en càstig de llurs malifetes i com a exemple per a tots que cada u era ben amo del seu i que calia respectar els béns d'altri."

Probablement, el camí denominat *camí dels Pallers* hauria tingut el seu origen com a camí que unia els masos del Bruc amb el *mas Muntanya* i tota la seva explotació agrícola. Posteriorment, al desaparèixer el mas adquirí més rellevància l'aspecte orogràfic. Aquest camí, tot i que en la planimetria de 1914 la traça del camí surt de la *carretera de Madrid a França* pot agafar-se en la cruïlla que té amb el *camí de can Maçana* que puja des del nucli del *Bruc de Dalt*. La cartografia actual modifica la traça antiga del *camí dels Pallers*. Fa sortir aquest camí del nucli urbà del Bruc de Dalt fent-lo passar per un tram de l'antic *camí de can Maçana*, avui integrat en el *camí de les Batalles*, fins al creuament amb l'antic *camí dels Pallers* des d'on avança cap a l'*era dels Pallers*.

[Camí del Bruc als Pallers format GPX](#)

[Camí del Bruc als Pallers format KMZ](#)

Camí dels Francesos

Aquest camí, no gens dolent de ferm, com indica la guia *Montserrat. Itinerari* (1909), mena del *Bruc* a *Sant Jeroni*. En aquesta guia es recomana anar acompanyat d'un pràctic per no perdre's. Evidentment, avui en dia no és cap problema transitar per aquest camí.

La descripció del camí es fa situant el seu inici en el part superior del camí seguint la costum que tenia la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909. El *camí dels Francesos* comença uns 100 metres més avall del restaurant (avui inexistent), al costat d'una roca que marca els límits dels municipis de *Monistrol de Montserrat*, el *Bruc* i *Collbató*, molt a prop de l'*Albarda Castellana*, indret avui és conegut com les *Pinasses*. El camí baixa per la *Pleta* (nom donat en aquella època a la part oriental del *Camell de Sant Jeroni* com indica en Ramon Ribera) i segueix per la vessant esquerra del torrent del Migdia.

El camí, passa tocant un indret dominat per les roques anomenades *cova de la Palla*. Josep Barberà diu, en el seu llibre *Montserrat Pam a pam*, que amb aquest nom insòlit es denominaven les roques del *Camell de Sant Jeroni*. Just deixades les roques de la *cova de la Palla* es troba a ma esquerra un camí que puja del *clot de Sajolida* i mena al *camí del Pont*. Passada les roques de la *cova de la Palla* (el

Camell de Sant Jeroni) el camí segueix baixant pel marge esquerra del *torrent del Migdia*. En la guia de 1909 s'explica que, tot just després d'aquestes roques, a la dreta, es veu un caminó que porta directament al *torrent del Migdia*. S'indica que amb l'ajut d'un guia aquest caminet permet arribar al *Montgròs*, a la *font de la Cadireta* i de la *Cajoleta*, a les comes dels *Naps de Dalt* i de *Baix* i altres indrets. En Joan Cabeza no dibuixa aquest camí en el seu mapa. És el camí conegut avui com a *camí del coll de l'Ajaguda*.

La guia *Montserrat*. Itineraris de 1909 diu que mig kilòmetre més avall el camí abandona el *torrent del Migdia* i girant a l'esquerra travessa el *serrat dels Tudons* i passa a prop del *bassal dels Gats* que queda per sota de l'indret conegut com la *Socarrada* (la topografia moderna situa aquest indret més avall d'on es situava anys enrere) i acaba relativament a prop de *Can Jorba*. Masia molt afamada per haver tingut amagada la Mare de Déu de Montserrat 9 anys, des de 1835 al 1844. En la crònica del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (Club Alpí Català) Volum XLII 1932 per la manera que es descriu el *bassal dels Gats* estaria per sota del coll de l'Ajaguda just en el lloc on el camí dels francesos es troba amb el camí del coll de l'Ajaguda exactament on ho indica en Ramon Ribera. Altres cròniques el situen una mica més avall en el mateix camí, abans que aquest comenci una sèrie de llaçades.

El nom del camí prové del fet de que el 25 de juliol de 1811 les tropes napoleòniques, guiades per una traïdor, pujaren al monestir de Santa Maria per atacar per sorpresa als soldats espanyols. No obstant no tothom l'anomena així. En la crònica de la primera ascensió del *Montgròs* publicada per Cèsar August Torra l'any 1880 no esmenta cap nom per aquest camí. Val la pena llegir el que escriu, la seva descripció és de pujada pel camí i només fins el *coll de l'Ajaguda*. Diu: "*Llavors comença per un petit i escabrós corriol l'ascensió a la muntanya. La costa és recta i penosa. Al cap de mitja hora d'escalar la penya per entre mates i brosta arrelades en les roques s'arriba al bassal dels gats, turó, on s'hi troba un gros sot d'aigua al qual hi porten sovint els pastors a abeurar-hi els ramats. Des d'allí es comença a gaudir-se el bell i deliciós panorama, dominant-se alguns dels pics més baixos de la muntanya. Continua la ascensió pel mateix corriol en la vessant d' un petit torrent. Es deixa a la dreta altre camí que condueix recte des del bruc a Sant Geroni des pres de 10 minuts de sobtada costa s'arriba al serral del Migdia on es descobreix nou i més preciós cop de vista*". En la seva descripció, Cèsar August Torra no esmenta cap nom al camí i dóna entendre que

passat el *bassal dels gats* el camí segueix cap al torrent del Migdia, mentre la referència a un altre camí dona entendre que aquest es secundari o al menys no té una relació funcional amb el que havia agafat a l'inici de l'ascensió. Uns quants anys després, en la guia *Montserrat.Itinerari* i el mapa de Joan Cabeza de 1909 ja s'esmenta com a *camí dels francesos*. En una crònica del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (Club Alpí Català) Volum XLII 1932 l'actual *camí dels francesos* és anomenat *camí del Bassal dels Gats*. Aquest nom serà abandonat i s'imposarà el de *camí dels francesos*.

Com s'ha dit abans, el nom de *camí dels francesos*, té el seu origen en la creença de que per ell pujaren les tropes napoleòniques el 25 de juliol de 1811 per atacar per sorpresa al *monestir de Santa Maria*. La referència històrica prové de la crònica de l'abat Miquel Muntades escrita l'any 1871 publicada en el seu llibre *Montserrat. Su pasado, su presente y su porvenir*. A la pàgina 266 explica que una important columna de soldats francesos guiats per un pràctic agafà el camí que sortia al costat de la casa de Can Jorba i pujava a Sant Jeroni: "*Avanzó efectivamente el cuerpo de tropas francesas y el 25 de Julio mientras las nuestras estaban en su Castillo, sobre las armas, una fuerte columna francesa, bien guiada por un práctico, subió por el camino que desde el Bruch junto a la casa den Jorba dirige a S. Jerónimo; y no hallando allí resistencia, se dirigió al reducto de la ermita de S. Antonio, depósito de los proyectiles de mano, y se apoderó de todo sin resistencia*". En una nota a peu de pàgina l'abat Muntades comenta que aquest pràctic era un masover d'un mas a prop de Martorell i que després fou capturat pel Sometent i conduit a Tarragona. Fou jutjat i condemnat a ser esquarterat i penjar el seu cap en un dels llocs més públics del Bruc, com a traïdor de la Pàtria. Aquest és el curt relat de l'abat Muntades de la història del camí dels Francesos i que feu fortuna com la crònica històrica d'una traïció. A mesura d'anar repetint aquesta història, s'ha donat per suposat que la derrota de les tropes patriòtiques aquarterades al *monestir de santa Maria* fou causada per la pujada des del *Bruc* d'un escamot francès guiats per un pràctic del país. Però aquest relat genera alguns dubtes els quals susciten la pregunta: ¿hi ha lloc per un altre relat?

[Camí dels Francesos format GPX](#)

[Camí dels Francesos format KML](#)

Camí de la cova Tapiada

La història dels camins montserratins reflexa una utilitat funcional. L'origen de molts camins que transcorren per dins del massís està relacionat amb l'ús del bosc com a font de llenya o de carbó. La majoria d'aquests camins sortien de la perifèria de la muntanya i s'endinsaven cap al seu interior per trobar-hi els llocs on fer l'aprofitament dels recursos naturals. Però hi ha uns altres camins, situats més a la perifèria de la muntanya, que la seva funció estava més relacionada amb l'activitat agrícola o ramadera. Eren camins que permetien transitar per entre els camps de la plana montserratina, accedir als masos a peu de muntanya, aprofitar alguna surgència d'aigua o anar a algun abric natural emprat com aixopluc per les persones que feinejaven per la muntanya. Possiblement aquesta era la funció de la *cova Tapiada*.

La *cova Tapiada* és un antic aixopluc, amb restes de parets obrades, construït a mitja vessant d'una cinglera situada sota els contraforts de la *Miranda d'Agulles*. Per la seva situació és excel·lent mirador de tot l'entorn del *Bruc*. Per la seva situació sembla un amagatall construït per vigilar sense ser vist. La seva situació topogràfic el fa accessible des de dos indrets diferents. Segons el mapa de Ramon de Semir (1949), aquesta cova està a mig camí d'un camí que uneix el *camí de coll de Port* amb l'*era del Pallers*. He intentat seguir la traça dibuixada per Ramon de Semir, però arriba un punt en que la claredat del camí es perd i és impossible saber per on va. Per això em limitaré a presentar el camí dividit en dos trams: el primer que va des del *camí de coll de Port* fins la *cova Tapiada* i un segon tram que va des de la *cova Tapiada* fins l'*era dels Pallers* resseguint un tros del camí identificat per Ramon de Semir.

El primer tram del camí surt del *camí de coll de Port*. Un cop passada la *canal Ampla* venint del *refugi d'Agulles* pocs metres abans d'arribar al *torrent del Clot del Trago*, a la dreta surt un corriol que, mig amagat per dins del bosc, avança en direcció sud flanquejant la carena on el seu extrem hi ha la *Miranda d'Agulles*. Durant una bona estona el camí segueix el curs del *torrent del Clot del Trago*. En alguns punts semblen veure's algun resta d'antigues carboneres. Ramon de Semir ja indica un camí que baixa des d'aquest indret fins l'*era dels Pallers*. Després el camí de la *cova Tapiada* es separa del buc del torrent i es situa més a prop de la roca i és perfectament identificable la caixa del camí i, en algun trams, els murs que el sostenen. A tocar de la base de la part sud de la carena de la *Miranda*

d'Agulles el camí passa al costat d'una pou de caiguda vertical que, m'agrada anomenar-lo, *pou d'en Fede* en reconeixement a qui me'l va mostrar per primera vegada.

El *camí de la cova Tapiada* gira cap a l'oest per creuar un torrent que és una de les capçaleres del *torrent del Porquer*. Ara el camí queda més desdibuixat, tot i que és identificable algun pas entre brolla i roca. El camí comença a orientar-se cap el sud per acostar-se a la *cova Tapiada*. Situats al capdamunt de la carena que tanca el marge dret del barranc, cal anar carenejant en descens fins situar-se a l'extrem sud de la *cova Tapiada*. Des d'allí, amb un flanqueig cap el nord, caminant per un tros aeri, s'entra a la balma.

La *cova Tapiada* és una balma d'uns 5 metres de fons i una amplada de 35 metres amb restes d'una paret de pedres. Antic aixopluc. Des d'aquest indret hi ha una visió nítida del poble d'El Bruc. Aquesta cova presenta, en l'extrem més al sud, una curiosa excavació de la roca en forma de petita bassa o similar.

Fins aquí la descripció del primer tram del camí per anar des del *camí de coll de Port* a *l'era dels Pallers* passant pel *torrent del Clot del Trago*, les seves carboneres i per la *cova Tapiada*. Segons Ramon de Semir el camí continuava travessant el torrent que és capçalera del *torrent del Porquer* i baixava flanquejant la carena que es troba al davant de la *cova Tapiada*. Arribant al final de la carena el camí girava cap a ponent per anar a trobar de nou el torrent en una cota més baixa i, un cop travessat anar cap a *l'era dels Pallers* remuntant un tros del *torrent dels Pallers*. De tot aquest traçat només es conserva la part final. La primera part, per més que s'ha buscat, no s'ha trobat encara.

Per fer el darrer tram del *camí de la cova Tapiada* descrit per Ramon de Semir cal baixar de la balma de la *cova Tapiada* resseguint les parets de les roques que encaixonen el flanc dret del torrent que és la capçalera del *torrent del Porquer*. Descens cap el sud resseguint el barranc entre esbarzers i altres obstacles vegetals. Cal anar fent el camí, es aconsellable decantar-se cap a la dreta del barranc acostant-se a la roca. En el descens es passa a prop d'una agulla solitària que servei de referència per començar a girar cap a la dreta. A l'abandonar el torrent es retroba de nou el camí d'en Ramon de Semir. Seguir cap a *l'era dels Pallers* caminant sobre un ampli roquissar situar al peu de l'extrem del serradet d'on hi ha la *cova Tapiada*. El camí d'en Ramon de Semir cada cop és més clar i, en algun tram, són identificables els murs que donen solidesa el seu ferm. Des

d'aquest roquissar hi ha una vista poc freqüent dels *Pallers* i es veu de forma clara la roca anomenada el *Bust d'en Barbé*. Entrada al *torrent dels Pallers* que és la continuació del *torrent de les Boïgues*. Més endavant aquest torrent, en l'indret de la *Raconada*, tornarà a canviar de nom per dir-se *torrent del Porquer*. Des del torrent, es puja per un caminó evident, fruit de la seva recent recuperació, fins l'*era dels Pallers*. És el tram final del camí d'en Ramon de Semir. En la pujada cap a l'*era dels Pallers* s'observen els murs de pedres que formen la base d'aquesta àmplia esplanada.

Quan s'acaben aquestes rosques és del tot evident el camí identificat per Ramon de Semir que cal seguir remuntant en alçada el *torrent dels Pallers* fins entrar dins el buc, remuntant-lo pocs metres fins creuar-lo per pujar a l'*era dels Pallers*.

A prop de la balma de la *cova Tapiada* es troba la *cova dels Mistos* en un indret força discret. Aquest indret està associat a la llegenda de ser un taller de fabricació de *moneda boscaterra*. Terme emprat per identificar la moneda falsa encunyada fraudulentament en llocs allunyats de les poblacions. Les monedes falsificades es diu que eren *dinerets de la creueta* i *dinerets d'Aragó*, monedes molt petites i sovint de tosca factura. Aquestes monedes foren molt falsificades durant el segle XVII. El període de falsificació cal situar-lo entre la darrera dècada del segle XVI i l'any 1711. Els falsificadors buscaven llocs allunyats de les poblacions per evitar que els cops de martell sobre els encunys delatessin la situació d'aquests obradors i així escapolir-se de la justícia. Les penes per falsificació de moneda era molt dures. En molts casos es decretava l'amputació de les mans. Si aquest indret hagués estat un lloc de fabricació de moneda falsa es fa difícil pensar com els falsificadors podien esmorteir el soroll del martell picant sobre els encunys davant l'efecte eco que aquesta acció provocaria en les roques properes. Cal recordar que aquest efecte és el que explica la llegenda del Timbaler del Bruc. Tot plegat fa pensar que una activitat d'aquest tipus no passaria massa desapercebuda en l'entorn d'on s'ubica aquesta cova.

[Camí de la cova Tapiada format GPX](#)

[Camí de la cova Tapiada format KML](#)

Camí del Portell Estret o coll d'Agulles

En Joan Cabeza no indica aquest camí, però sí en Ramon de Semir, en Ramon Ribera i el mapa de l'editorial Alpina. Pujant pel camí de *coll de Port* un cop

s'apropa a la muntanya el camí es bifurca. El de l'esquerra continua cap *coll de Port* per sota de les imponents agulles de la part oriental dels *Frares encantats*, però el de l'esquerra s'orienta cap a l'extrem occidental d'aquesta regió on es troba el *coll del Portell estret* o *coll d'Agulles*. Es tracta d'una curta aproximació a un torrent per on amb una forta pujada s'arriba a aquest coll. L'inci de la pujada al torrent es troba al peu de la impressionant *Boleta de la Portella* que tanca el coll per la seva part de llevant.

El camí s'enfila en fortes llaçades i en alguns punts es troba molt erosionat. Al final del torrent es troba el petit *coll d'Agulles* anomenat també com a *coll Figuera* o *portell Estret*. Des d'aquest indret surten dos camins. El de la dreta que fa la *travessa de la regió d'Agulles* i enfront el *camí de la canal Ampla*. Dóna la impressió que aquest camí fos una sortida de la gent que estava treballant a la *canal Ampla* per anar ràpidament al *camí de coll de Port* i baixar de la muntanya. No deuria ser un camí molt emprat per les dificultats de transitar-hi. Al ser el buc del torrent molt petri la possible humitat al fa molt incòmode de pujar i força perillós de baixar. Els boixos i les branques ajuden a mantenir l'equilibri i donen seguretat en l'ascensió, per lo general sobre un terreny força erosionat.

[Camí del Portell Estret o coll d'Agulles format GPX](#)

[Camí del Portell Estret o coll d'Agulles format KML](#)

Camí de la Canal Ampla

Des del *coll d'Agulles*, també anomenat com *coll Figuera* o *portell Estret*, surt un camí que baixa ràpidament en direcció al *camí de coll de Port* o al *refugi Vicenç Barbé*. En aquest coll es una cruïlla on es troben tres camins: un camí, conegut com a *camí de les Agulles*, que baixa pronunciadament per la cara nord del massís fins a trobar el *camí de coll de Port*, l'altre, el *camí de la canal Ampla* que baixa en relativa pendent cap al *camí de la Portella a coll de Port* i el *camí de la travessa d'Agulles*. El *camí de la canal Ampla* transcorre al costat d'una canal prou ampla de ràpida baixada cap al sud. El nom del camí ve de les característiques d'aquesta canal. Aquest camí passa al peu de l'*agulla Sens Nom*, després de la qual es troba un dels extrems d'un altre itinerari típic del massís: la *travessa dels Frares encants*. Prop de l'*agulla Barbé* el camí es troba amb un torrent que prové de la regió dels Frares Encantats, pocs metres avall hi ha la cruïlla amb un corriol mig amagat que permet fer una peculiar travessa de la *regió dels Frares encantats* passant per l'*agulla Amagada*, *Miranda de l'Alba*,

l'Escut i acabar en el *camí del Lloro*. Al costat del camí, i mig amagada i força plena de terra, es troba la *balma d'en Herps*. El camí gira a la dreta per seguir baixant paral·lel a la dreta del torrent. Tot seguit el camí creua el torrent per prosseguir pel seu marge esquerre, separant-se lleugerament de la seva llera.

Camí avall, i després d'una llaçada del camí hi ha la *cova Ampla*, cova natural formada en per caiguda d'uns blocs. Tot seguit el camí fa un brusc gir quasi de 90 a l'esquerra i s'allunya de la llera del torrent. El camí s'acosta cap una agulla, la cota 1023, i torna a fer un gir de 90º, ara cap a la dreta, per buscar la llera del torrent fins creuar-lo de nou. Ara el camí agafa un suau pendent de baixada en paral·lel a la dreta del torrent. Pocs metres després el camí torna a creuar el torrent per situar-se a la seva esquerra però per poc temps, perquè ràpidament el torna a creuar i pràcticament després el camí es confon amb la llera del torrent. Segueix per la llera durant una bona estona i se'n surt d'ella quasi bé abans de trobar-se amb el *camí de la Portella a coll de Port*. Després d'un curt tram, lleugerament separat del buc es torna a ficar dins del torrent. En aquest tram del descens, entre arbres es poden veure a ma dreta *el Setrill* i *el Broc del Setrill* primer i després, en el tram final, es veu la *Màquina de Tren*. Hi ha diversos corriols d'aproximació a aquestes roques. Tot seguit, quan el camí de la *canal Ampla* ha deixat a la dreta la gran roca de la *Màquina de Tren* s'arriba, al *camí de la Portella a coll de Port*, on una roca amb els noms gravats de *coll d'Agulles* i *coll de Porc* ens indiquen el sentit dels camins. Si es gira a la dreta s'arriba ràpidament al refugi Vicenç Barbé i anant a l'esquerra es va cap al *Pas del Príncep* i a *coll de Port*.

Tota la *canal Ampla* està plena de carboneres i l'existència de dues gran baumes, com la de Herps, petit abric per dues persones, i la *cova Ampla*, al peu d'una llaçada del camí són prova de l'activitat dels carboners en aquesta zona. L'Armand Ballart comenta que el nom de *bauma d'en Herps* prové del nom d'un empresari alemany que en el dècada dels anys 40 del segle passat hi dormia sovint per poder fotografiar les roques i agulles d'aquella regió.

[Camí de la canal Ampla format GPX](#)

[Camí de la canal Ampla format KML](#)

Travessa d'Agulles

Des del *coll d'Agulles* surt un camí que uneix aquest coll amb la *Portella* passant

pel bell mig de les agulles i roques que conformen l'anomenada *regió d'Agulles*. Aquest camí no consta ni en els mapes de Joan Cabeza ni en el de Ramon de Semir, tot i que en aquest hi ha una petita insinuació d'un caminó a l'entorn del *coll d'Agulles*. En Ramon Ribera el dibuixa i el descriu perfectament en el seu llibre guia *Caminant a Montserrat. El massís*.

En Ramon Ribera en el seu llibre guia el descriu des de la *Portella* fins al *coll del Portell Estret*. Després de passar el pas de la *Portella* cal agafar tot seguit un caminó que s'enfila pel roquissar i avança per les *Savines* i segueix cap l'*agulla del Capdamunt i el Senatxo*. Gira a sota de la *Figuereta* i s'orienta cap el *Martell, la Saca Gran i el Dàtil*. Després avança cap a les *Bessones*, passa al peu de l'*agulla de l'Arbret la Corona de la Reina i la Boteruda del Gra*. Tot seguit s'endinsa dins de la *Tiroca* i comença a baixar al peu de la *Mà o la Torta* buscant el *coll de les Agulles o del Portell Estret*.

[Travessa d'Agulles format GPX](#)

[Travessa d'Agulles format KML](#)

Camí de la cova de l'Arcada

La descripció més antiga d'aquest camí es troba en la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 i és una referència marginal al comentar el camí a la *font de coll de Port*. En l'itinerari XIII C s'explica que un cop arribat a la *font de coll de Port* (font de coll de Porch en l'original), objectiu principal d'aquesta ruta, es pot continuar pujant uns metres fins arribar ràpidament a un collet anomenat *coll de Port* (coll de Porch en l'original). En aquest indret el camí es bifurca. El de l'esquerra era molt perdedor i menava a la *cova de les Pruneres*; el de la dreta començava al capdamunt del *torrent del Castell*, passava per la *cova i font de l'Esllavissada*, travessava el *Pas del Príncep*, baixava pel *torrent del Lloro*, al final del qual confluïa amb el *torrent del Castell*, passava per davant de la *cova de l'Arcada* i entrava als conreus del *Bruc de la Parròquia* per la banda del nord. En la descripció es comenta que, passat el *pas del Príncep*, a ma dreta surtia un corriol que travessant la propera carena i la *Canal ampla* arriba a prop de la *cova de la Partió* on es troba amb el camí dels *Pouetons* i les *Boïgues*. Tots els camins descrits existeixen en l'actualitat i són abastament emprats pels senderistes o escaladors per anar a peu de roca.

L'anterior descripció de la guia *Montserrat. Itinerari* està feta tenint com a punt

de sortida el *monestir de santa Maria*. Això no és cap problema a l'hora d'interpretar la traça del camí, una simple inversió de la direcció dona un nou sentit al camí. Voldria destacar de l'anterior descripció és la unitat donada a tot el camí fent-lo sortir de *coll de Port* i acabant-lo al *Bruc de la Parròquia*, sense més bifurcacions que dos petits corriols, un de molt perdedor a la *cova de les Pruneres*, i l'altre que sembla acabar a la zona de les *Boïgues*. El mapa de Joan Cabeza (1909) complementari a aquesta guia només dibuixa només el camí principal entre el *coll de Port* i el *Bruc*. En tot cas sembla que a començaments del segle XX es reconeixia l'existència d'un camí entre el *Bruc* i *coll de Port*.

Pocs anys després, la planimetria del municipi del Bruc feta l'any 1914, només dibuixà dos camins en aquesta part de la muntanya: el *camí de coll de Port* (dit *Porc* en l'original) entre la *pas de la Portella* i el coll, i el *camí de la cova de l'Arcada* sense cap connexió entre els dos. Sorpren la simplificació de camins feta en aquesta planimetria en relació a la descripció més completa feta en la guia i el mapa de començaments del segle XX.

Totes les descripcions de camins i mapes d'aquesta zona representen el *camí de la cova de l'Arcada* com una entitat singularitzada. És un camí ben obrat i estructurat, encara avui s'observen els ben fets murs de pedra de contenció del camí, que connecta el *Bruc de la Parròquia* amb la *Cova de l'Arcada*. L'obra d'aquest camí sembla indicar que estava pensada per facilitar un pas còmode de persones i animals. Pròpiament el *camí de la cova de l'Arcada* surt del *camí del Bruc a can Maçana* quan aquest passa per l'indret conegut com la *Plana Llarga*. El camí, en la seva part baixa, flanqueja la *serra de les Arnes*, passa per la *Raconada*, puja al *coll del Xincarró* vorejant el *vermell del Xincarró*. Tot seguit el camí baixa fins a trobar la *roca del Tambor*, segueix cap a la *font del Xebret* i s'enfila fins a la *cova de l'Arcada*. Abans d'arribar-hi, es troba una bifurcació a la dreta, no indicada per Joan Cabeza. Cal continuar pel camí de l'esquerra per anar a la cova.

El *camí de la cova de l'Arcada* estructurava, juntament amb el *camí del clot del Tambor*, l'activitat agrícola al territori entorn al *pla d'en Xebret* i permetia donar sortida a l'activitat d'explotació del bosc, carboners i llenyataires, de les zones boscoses entorn al *torrent del Lloro*, i al *torrent del Castell*, o *torrent de les Grutes*, com fou nomenat posteriorment, i el tram inferior de la *coma dels Naps de Dalt*. Per fer aquesta funció des de l'entorn de la *cova de l'Arcada* sortien dos camins, una que s'enfila pel *torrent del Lloro* i un altre que ho ha pel *torrent del*

Castell, actualment conegut més com *torrent de les Grutes*, que passa per un indret conegut com *estació d'Assarriar*. Dos camins ben construïts, amb una identitat pròpia i emprats bàsicament per carboners. Els dos camins representen un flanqueig a la serra on hi ha els diferents turons que neixen al peu del *Pas del Príncep*. La *cova de l'Arcada* és un pont natural, adossat a la paret del cingle on acaba el *torrent de la coma dels Naps de dalt*. Té aproximadament 5 metres de fons, per 20 d'alta i 40 d'ample. Com a nota curiosa, cal recordar que aquest indret fou escollit per fer la V trobada, el 4 de desembre de 1983, del grup "Cavall Bernat" impulsat per Josep Barberà. En aquesta ocasió, l'encontre fou un homenatge a Pere Bosquets, gran montserratí, i en honor d'ell, gran amant de la música de R. Wagner, fou un acte de caràcter wagnerià. El mateix Pere Bosquets en la seva guia *Itineraris montserratins* qualificà la *cova de l'Arcada* com a "monumental balma, escenari wagnerià montserratí" (p. 124).

El nom *l'olivar del Xebret*, probablement indica la propietat d'aquest indret. Actualment a Collbató hi ha alguna casa que se'ls coneix com els Xebret. M'han comentat que el nom prové d'una persona relacionada amb França, d'origen o que havia treballat allí, i que es dedicava a la ramaderia de cabres. Cabra en francès és *chèvre* i el nom hauria evolucionat a *Xebret*. Això podria explicar també els dubtes en la grafia d'aquest nom, doncs alguns cops s'escriu *Xebret* i en altres *Xevret*.

El *camí de la cova de l'Arcada* està perfectament identificat en el mapa de Joan Cabeza i en les posteriors representacions cartogràfiques d'aquesta part del massís montserratí. En tots els mapes aquest camí té un extrem en el *Bruc de la Parròquia* i l'altra en la *cova de l'Arcada*. Aquest camí és el que en el mapa Alpina avui està identificat amb el nom de camí de la cova de l'Arcada.

Si els referents per comprendre la funcionalitat original dels camins montserratins són les cròniques antigues, aquest camí és difícil d'esbrinar si tot ell és una unitat diferenciada o cal entendre'l formant una entitat única amb el camí veí del *torrent del Lloro*. Tal com sembla proposar el mapa de Joan Cabeza ¿El *camí de la cova de l'Arcada* acabava en aquest indret o tenia continuïtat, no només funcional, sinó conceptual amb el *camí del torrent del Lloro*? ¿Continuava aquesta unitat més enllà fins a *coll de Port* tal com es diu en la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 i es dibuixa en el mapa de Joan Cabeza? ¿Existí un *camí del Bruc a coll de Port* d'ampli ús tant per carboners com pel treball agrícola en el *pla del Xebret*? Cal estudiar aquesta possibilitat.

[Camí de la cova de l'Arcada format GPX](#)

[Camí de la cova de l'Arcada format KML](#)

Camí del torrent del Lloro

En la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 hi ha una referència marginal al comentar el camí a la *font de coll de Port*. En l'itinerari XIII C s'explica que un cop arribat a la *font de coll de Port* (font de coll de Porch en l'original) es pot continuar pujant uns metres fins arribar a *coll de Port* (coll de Porch en l'original) on el camí es bifurca. El de l'esquerra portava la *cova de les Pruneres* i s'advertia que era molt perdedor; el camí de la dreta es situava al capdamunt del *torrent del Castell*, passava per la *cova i font de l'Esllavissada*, travessava el *Pas del Príncep*, baixava pel *torrent del Lloro* fins a confluïr amb el *torrent del Castell*, passava per davant de la *cova de l'Arcada* i baixava cap els conreus del *Bruc de la Parròquia* per la banda del nord. Mirant el mapa de Joan Cabeza que acompanyava a aquesta guia es veu com el *camí de la cova d'Arcada* arriba al *Bruc* confluint prèviament amb el camí del *Bruc a can Maçana*.

Tot i que l'anterior descripció està feta tenint com a punt de sortida el *monestir de santa Maria* això no és cap problema, perquè una simple inversió de la direcció dóna un nou sentit al camí. Si bé en la descripció de la guia *Montserrat. Itinerari* es presenta aquest camí com una unitat penso que es poden distingir dues parts ben diferenciades. Un tram seria el *camí del Bruc a la cova de l'Arcada* i l'altre el *camí del torrent del Lloro* que permet anar, des de l'entorn de la *cova de l'Arcada* fins a la *canal del Lloro* resseguint en part el *torrent del Lloro*. El coneixement d'aquest camí evidencia que el tram del *torrent del Lloro* fins l'entorn del *Dit* era un camí ben obrat i amb una caixa adequada per facilitar el pas d'animals de bast. A més, la presència d'un camí ben construït i d'una important carbonera més enllà de la cruïlla del *camí del torrent del Lloro* amb el *camí de coll del Port* fa pensar que el primer camí de carboners continuava pujant més al nord fins al peu del *Dit*. Aquest camí deuria estar emprat antigament per tragar en l'explotació d'unes carboneres situades sota el *Dit*. El pas per damunt del trauc de roca entre el *Dit* i el *Dit xic* no és apte per passa-hi animals. L'altra qüestió és que el tram per aquest pas i la canal pedregosa sota el *coll del Lloro* la fessin servir els carboners per desplaçar-se per altres indrets de la muntanya. Actualment hi ha un corriol que permet, amb certa dificultat, arribar des del *Dit* al *coll del Lloro*. Aquest camí ja fou indicat per Ramon de Semir en el seu mapa de l'any 1949

Per l'estructura del *camí del torrent del Lloro* sembla un dels típics camins de carboners del massís montserratí. El camí s'inicia al peu d'un cingle vermellós que separa el *torrent del Lloro* del *torrent del Castell o de les Grutes*. Es puja per una canal en forta ziga-zaga fins un petit coll des del qual, amb una nova ziga-zaga s'entra el buc del torrent. En Pere Bosquets comenta que de tant en tant són ben evidents les clarianes associades al treball dels carboners. En Jordi Oliver fa la mateixa observació. Es segueix pujant fins arribar al *camí de coll de Port*. Antigament, el camí seguia torrent amunt, però actualment no pot continuar per la quantitat de bardissa. Després de caminar uns pocs metres en direcció a *coll de Port* hi ha un camí, d'obra sòlida, que s'enfila en direcció al *Lloro*. Abans d'arribar al peu del *Dit* es passa per una important plaça carbonera. Després de passar per un trau de roca entre el *Dit* i el *Dit xic* el corriol conflueix amb el camí que ve de *Frases*. Es pot seguir pujant per una rampa pedregosa, la *canal del Lloro*, fins arribar al *coll del Lloro*.

[Cami del torrent del Lloro format GPX](#)

[Cami del torrent del Lloro format KML](#)

Camí del torrent de les Grutes

A la proximitat de la *cova de l'Arcada* hi ha el *torrent del Castell* conegut més recentment com a torrent de les Grutes. La gran massa rocosa de la *Miranda del Príncep* i les agulles que l'acompanyen per la vessant sud, separa aquest torrent del *torrent del Lloro*. Des de la *cova de l'Arcada* surt un caminó que en un punt es bifurca entre el *camí del torrent Lloro*, que puja pel torrent del mateix nom i el *camí del torrent de les Grutes* que, com indica el seu nom va resseguir aquest torrent. Tot i que no s'esmenta el *camí del torrent de les Grutes* en la guia *Montserrat. Itinerari de 1909*, sí que surt dibuixat en el mapa de Joan Cabeza que acompanyava aquesta guia amb un traç de punts indicant la seva consideració de camí secundari.

El camí neix a sota de l'esperó vermellós final del *serrat de la Miranda del Príncep*. Al peu d'aquest esperó, si es puja, el camí està a la seva dreta. No hi ha cap possibilitat de pèrdua perquè està ben indicat per unes pintades al damunt de la roca amb marques i senyals grogues. El camí d'arribada està marcat com *El Bruc*, el de l'esquerra diu *Agulles* i porta al *Lloro* a través del torrent del mateix nom. El camí de la dreta està marcat com *Coll de Port*. També hi ha una fletxa vermella i marques vermelles barrejades amb grogues.

Des del començament el camí va resseguint per una cota més alta el *torrent del Castell* o *torrent de les Grutes* encaixonat entre la *serra de les Saleres* que queda a llevant i la *carena de la Miranda del Príncep* que queda a ponent. Poc a poc el camí va a trobar el buc del torrent fins entrar-hi. Tot seguit es troba una gran cavitat sota un gran bloc caigut. Aquest indret es coneix com l'estació d'Assarriar. Marca vermella en la paret de la balma. El nom d'estació d'Assarriar és una transformació d'un mot derivat de sàrria. Una sàrria és un recipient, generalment d'espart, que forma bossa a cadascun dels seus extrems i que serveix, posat de través damunt una bèstia, per a transportar coses. Semblaria que el nom de l'indret fora més correcte estació d'ensarriar, ja que ensarriar von dir posar en una sàrria o en sàrries. Al costat d'aquest indret surt un camí que mena cap unes importants carboneres situades en el *torrent de la coma dels Nas de dalt*. Ramon Ribera en la introducció de la seva guia *Caminant a Montserrat* comenta de l'existència del pa del Marrà, corriol que permet anar des de l'estació d'Assarriar a la *roca Rodona*.

El *camí del torrent de les Grutes* abandona momentàniament el buc del torrent per enfilel·lar-se per la part superior del gran bloc i seguidament torna a baixar al torrent. Prosseguir pel torrent, tot i donar la impressió de que s'entra en el cul de sac per l'estretor d'aquest congost. Uns graons metàl·lics amb barres de ferro corrugat col·locats pel *grup Cavall Bernat* permeten vèncer un desnivell de dos metres. El treball d'instal·lar els graons el feu Ricard Darder el 25 de gener de 2003 en substitució d'uns troncs estintolats per pujar el desnivell, però a l'hivern eren molt relliscosos i era perillós enfilel·lar-s'hi. És un pas fàcil. El camí puja notablement. Després d'uns pocs metres el camí torna a trobar el torrent, però no hi entra i ràpidament se'n torna a separar. Continua la pujada per damunt d'una gran llastra que cal remuntar-la. Tot seguit s'entra en una zona de vegetació i arribada al *camí de coll de Port* molt a prop de la font de l'Esllavissada al costat d'una antiga carbonera.

El *camí del torrent de les Grutes* és un model de camí dels tants camins associats a l'activitat carbonera en el massís de Montserrat. El mapa de Ramon Ribera expressa clarament el sentit funcional d'aquest camí quan hi diferencia dos trams ben diferents. Hi ha un primer tram perfectament adaptat pel pas dels carboners amb animals de bast. Aquests animals serien carregats a l'estació d'Assarriar on els carboners ferien arribar el carbó des de diferents indrets com pot ser el següent tram del camí, aproximadament des del congost del torrent fins el seu

acabament en el *camí de coll de Port* o el camí que vindria de les carboneres del *torrent de la coma dels Naps de dalt*. Podria ser que el segon tram del *camí de les Grutes* els carboners traginessin amb el carbó produït en les carboneres de *l'entorn de la font de l'Esllavissada*. El model seguit per recollir el carbó produït per les carboneres podria ser el següent: els carboners transportaven a l'esquena les saques de carbó fins un punt on eren carregades als animals de bast, aquests animals baixaven de la muntanya per camins obrats a tal fi fins arribar a uns punts on els sacs de carbó era traspasat a carros que els transportaven per camins carreters. Si en algun punt el transport de les saques de carbó pels carboners eren dificultoses, especialment per haver de superar algun obstacle, es podien fer politges per fer baixar els sacs. El primer tram el representa Ramon Ribera en el seu mapa en un traça de línia contínua, mentre que el segon tram és de línia discontinua.

[Camí del torrent de les Grutes format GPX](#)

[Camí del torrent de les Grutes format KML](#)

Camí dels Carboners

L'estació d'Ensarriar en el camí del torrent de les Grutes, en algunes guies també és anomenada *estació d'Assarriar*, era un indret on probablement els carboners distribuïen el carbó en animals de bast per baixar-lo a la plana montserratina. En aquest lloc es deuria recollir la producció de les carboneres que es trobaven escampades a prop d'aquell indret. La part superior del *camí del torrent de la Grutes* era una via per arribar al *camí de coll de Port* on hi havia varies carboneres en l'entorn de la *font de l'Esllavissada*. Des de *l'estació d'Ensarriar* sortia un camí que connectava aquest indret amb diverses carboneres, una d'elles força gran, situades en l'entorn del *torrent de la Coma Alta o dels Naps de Dalt*.

Aquest camí, que bé pot anomenar-se *camí dels carboners del torrent de la coma dels Naps de Dalt*, surt del *camí del torrent de les Grutes*, molt a prop de *l'estació d'Ensarriar* just quan el camí abandona el buc del torrent. El *camí dels carboners* avança per dins d'un bosc espès passant per sota d'uns pocs metres de la base de les agulles del *torrent de les Grutes* i les agulles del *Tobi* i el *Llençol*. El camí creua en suau pujada un petit torrent on hi ha indicis d'una petita carbonera. Es continua pujant lleugerament per situar-se al peu dels *Bonys dels Naps nº1* o *agulla Altiva* on es troba a la dreta amb un altre camí que puja de la *cova de l'Arcada*. El camí segueix sense perdre cota per dins d'un bosc espès fins arribar

al *torrent de la Coma Alta o dels Naps de Dalt*. Aquest indret està dominat per grans blocs caiguts i forces arbres dels quals només queden els troncs donant a l'indret un aspecte singular amb un punt de misteriós. Tot aquest indret era una gran carbonera. Malgrat l'existència de forces arbres, encara és ben visible la gran extensió d'aquesta carbonera. El camí segueix en direcció sud sense perdre cota.

Es passa pel peu de l'*agulla dels Naps de Dalt* i de l'*agulla del Pas del Nap* i pocs metres després es passa tocant la base del *Cavall dels Brucs*. El camí continua sense perdre alçada fins arribar a una allargassada balma de poca profunditat. Després de creuar un petit torrent el camí sembla acabar-se en una canal que baixa del *Musclet* i de la *roca Veïna al Musclet*. Probablement els pocs metres finals del camí ha estat obert per els escaladors per baixar de les agulles d'aquesta part final del *serrat del Cabrit*.

El camí del Carboners, després de molts anys en desús estava força perdut. El mític Josep Maria Anglada em comentà que ell i en Joan Nubiola, quan buscaven per aquesta zona agulles per pujar-hi, no s'havien atrevit a passar per aquest camí perquè era impenetrable. Una part d'aquest camí es recuperà gràcies al treball pacient i constant de Ricard Darder que, a més d'arranjar-lo i fer-lo practicable, també arreglà el tram de camí que connecta el *camí dels Carboners* amb el *camí de la cova de l'Arcada*. Sembla que el nom de *camí dels Carboners* li fou donat per aquest grup de persones. Aquest camí no ha figurat en cap cartografia fins no fa masses anys quan l'editorial Alpina el començà a incorporar, parcialment, en el seu mapa des de l'any 2009. És una representació parcial perquè només dibuixa el tram final del camí i el relaciona amb una drecera oberta per Ricard Darder com a caminó de connexió entre el camí de la *cova de l'Arcada* i el *camí dels Carboners*. Aquest camí d'enllaç serà comentat en una altra nota.

[Camí dels Carboners format GPX](#)

[Camí dels Carboners forat KML](#)

Drecera dels Carboners

Aquest petit camí és una mostra representativa de com els camins montserratins han sorgit per resoldre alguna necessitat i, el seu ús posterior, els ha consolidat com a vies de comunicació. El camí forma part de la categoria de camins d'enllaç establerta encertadament per Jordi Oliver, perquè la seva utilitat és connectar

camins. No són pròpiament drecceres, perquè no serveix per a abreujar un camí, ja que la seva utilitat és unir o interconnectar dos camins. Un cop fet aquest matís, purament conceptual, penso que pot nomenar-se aquest camí com *dreccera dels Carboners* perquè aquesta era la funció que feia aquest camí pels carboners per baixar ràpidament del *camí dels Carboners* al *camí de la cova de l'Arcada*.

Sortint de la *cova de l'Arcada* i anant cap el *torrent de les Grutes*, un cop passat l'indret on hi ha una notable esllavissada de la part inferior de la *serrat de les Saleres*, surt a la dreta un camí que ràpidament pren alçada en direcció a les agulles més baixes del conjunt anomenat *Bony dels Naps*. El camí fa una gran llaçada i després de passar per damunt d'un petit pont natural que és una llastra caiguda s'arriba a un conjunt de blocs que es pugen ajudant-se d'unes grapes de ferro corrugat que faciliten el pas. El camí puja decididament fins la cruïlla amb el *camí dels Carboners* just a sota del *Bony dels Naps nº 1* o *agulla Altiva*.

Aquest camí era un caminó habilitat pels carboners per baixar ràpidament del *camí dels Carboners* fins el *camí de la cova de l'Arcada*. En algun tram són visibles els marges de pedra per assentar el camí. No fa masses anys, entre el mesos de maig-desembre del 2005, fou habilitat, per Ricard Darder per facilitar l'accés al *camí dels Carboners*. La feina durà onze dies i treballant, quasi sempre, en solitari. Hi ha la petita anècdota, explicada per el mateix Darder, que un cop, per tal d'arribar ràpid a l'indret, anà en bicicleta fins la font del Xebret. Ell mateix arreglà en tros de camí que va des d'aquesta cruïlla al *Cavall dels Brucs*. El propi Ricard Darder m'ha comentat que no va desbrossar el *camí dels Carboners* fins a l'*estació d'Ensarriar*. En aquells moments, molt tapat per la brolla. Aquest camí no és el camí del Marrà que Ramon Ribera en parla en la introducció del seu llibre *Caminant a Montserrat*. En Ricard Darder va aprendre el treball de marger, fer marges i arreglar camins, el va aprendre a la Fatarella en un curs a inicis d'aquest mil·lenni. Aplicà aquest coneixement en varis indrets de la muntanya per intentar que la pedra substituís, si es podia, els passos artificials de cordes o cadenes. Amb el seu amic i company de curs, Arcadi Canyelles, ajudats també per Laura Vaqué, construïren una petita escala de pedra seca en el *pas de la Panxa*, en el *serrat de les Garrigoses*.

Aquest camí no ha figurat en cap cartografia fins no fa masses anys quan l'editorial Alpina el començà a incorporar, parcialment, en el seu mapa des de l'any 2009. És una representació que presenta el camí integrat, com una única unitat, amb el tram del *camí dels Carboners* que va cap el *Cavall dels Brucs*.

Com s'ha comentat abans, aquest camí deuria ser una via ràpida dels carboners per sortir del *camí dels Carboners* que uneix l'estació d'Ensarriar i les carboneres del torrent dels Naps de Dalt. Mentre el *camí dels Carboners* probablement es feia servir per traginar amb animals de bast, la drecera era la manera de fer via els carboners per arribar o sortir de les carboneres.

[Camí de les Grapes format GPX](#)

[Camí de les Grapes KML](#)

Camí del Cabrit

Aquest camí està envoltat d'una certa aureola de petit misteri montserratí. A començaments del segle XX, Joan Cabeza publicà el seu mapa, l'any 1909 i no representà aquest camí, ni cap altre entre l'entorn de la *cova de l'Arcada* i el *torrent del Migdia*. En aquest sector el seu mapa era un gran buit. Sorprèn aquesta la no representació d'uns camins que sí que hi eren, al menys alguns d'ells. La crònica de la primera ascensió al Montgròs feta per Cèsar Agust Torras publicada l'any 1880 ja explica l'existència d'uns camins a l'entorn aquest turó i al *torrent del Migdia* que Joan Cabeza no representa. L'any 1961 Pere Bosquets publica una completa guia d'itineraris montserratins i, curiosament, tampoc parla dels camins que poguessin estar en aquesta part de la muntanya. Per exemple, quan descriu el camí per anar a la *cova de l'Arcada* en cap moment esmenta que, abans d'arribar a la cova venint de la *font del Xebret* hi hagi cap camí a l'esquerra. Torna haver-hi un buit.

L'any 1975 Ramon Ribera, publicà la seva guia *Camins i canals de Montserrat. Guia d'Itineraris* on no parla del *camí del Cabrit*. El detall es prou significatiu si es compara les descripcions que fa l'any 1975 de l'itinerari nº 54 *El Castell-El Lloro, per la cova de l'Arcada i el torrent del Lloro*. Explica que, després de passar per la *font del Xebret*, “*pugem per la banda dreta, pel damunt de la font, fent tres giragoneses i flanquejant la paret de la roca, cal el N*”. Anys més tard, 1992, al descriure el mateix itinerari, ara amb el nº 58, diu “*pugem per la banda dreta, per damunt de la font, fent tres giragoneses. A la fi del darrer revolt, a la dreta (migdia) senyalitzat, arranca el camí del Cabrit (itinerari 57). Flanquegem ran de la paret de la roca, cap a tramuntana*”. Apareix per primer cop la referència al *camí del Cabrit*. Efectivament, l'itinerari nº 57, descriu el recorregut entre el *Bruc* fins a *sant Jeroni* passant pel *camí del Cabrit*.

La descripció del camí feta per Ribera Mariné l'any 1992 servirà per entendre quina és la seva traça. L'extrem inferior del camí es troba a en el tercer revolt del *camí de l'Arcada* després de deixar la *font del Xebret*. En el seu primer tram el camí travessa una exuberant màquia, bosquina densa d'arbustos de fulla plana, petita, coriàcia i persistent tot l'any, que s'ha apoderat de les antigues feixes conreades. El camí s'apropa a la base de la cinglera del *serrat del Cabrit* on es troba la *cova del Cabrit* al peu de la roca de la *Tonsura*, vestigi de l'antiga activitat humana en aquest territori. Passat aquest indret el camí entra en el *clot del Boixar* espai natural de la *coma dels Naps de Baix*. Després de voltar la *Roca Roja* i després l'*agulla Fina dels Naps de baix* el camí travessa del *torrent del Boixar* entre grans blocs de pedra. Ara el camí flanqueja la base del *serrat del Faraó* a tocar de l'*agulla de l'Arítjol*. El camí continua per la base del *serrat del Faraó* en direcció al *coll de la Palomera*. Mentre avança per la dreta es troben diversos corriols que connecten aquest camí amb la plana montserratina. Passat el *coll de la Palomera* el *camí del Cabrit* baixa decididament per anar a buscar el *torrent del Migdia*. Hi ha un moment que es troba a la dreta el camí de la Palomera que baixa a la plana i després la canal equipada anomenada *Tres en ratlla*. el camí segueix baixant fins trobar a l'esquerra la part baixa del *camí de la canal Roja*. Després d'una petita pujada s'arriba al torrent on, metres amunt, hi ha la *font de la Cajoleta*. A continuació s'arriba al punt de trobada amb el *torrent del Migdia* just en l'inici de la canal equipada del *Joc de l'Oca*. Després d'un metres per dins el torrent del Migdia el camí acaba en la cruïlla d'un camí a la dreta que permet pujar al *coll de l'Ajaguda* i a l'esquerra pujar pels *Plecs del Llibre* per anar a trobar el camí de la *canal Roja*.

Aquesta descripció del *camí del Cabrit* està construïda a partir del que explica en Ramon Ribera sobre aquest camí presentat com un itinerari montserratí. ¿Quina funció original tenia aquest camí? ¿Per què no està descrit en les cròniques antigues?.

Aquest camí no està representat en el mapa de Joan Cabeza de 1909. El mapa de Ramon de Semir (1949) representa per primera vegada aquest camí. Curiosament, en aquest mapa aquest camí no té nom, fet que sorprèn perquè la majoria de camins d'aquest mapa acostuma tenir noms. En el mapa de 1961, Pere Bosquets dibuixa aquest camí sense posar-li nom i el presenta com un camí transversal entre el *camí de la cova de l'Arcada* al *camí del torrent del Migdia* sense cap camí vertical que baixi cap a la plana montserratina, llevat del *camí del*

clot de l'Estevet.. També es troba dibuixat, molt esquemàticament i molt petit en el mapa de l'editorial Alpina de 1963. El mapa de l'editorial Alpina de 1984 representa aquest camí de forma més clara, però en una escala massa petita per apreciar-ne els detalls. En aquests primers mapes es representa el camí com una connexió transversal entre el *camí de la cova de l'Arcada* al *camí del torrent del Migdia* sense cap cap vertical que baixi cap a la plana montserratina, no tant perquè no existissin aquests camins, sinó perquè no es deurién considerar importants i per la limitació de l'escala del mapa no es podien representar. Ramon Ribera no incorpora aquest camí en els seus itineraris fins l'any 1992. Jordi Oliver, anotant el mapa de Pere Bosquets, segueix presentant el *camí del Cabrit* com un vial transversal de connexió entre l'entorn de la *cova de l'Arcada* i l'entorn de la *canal del Migdia*, però aporta algunes informacions noves prou interessants: esborra el *camí del clot de l'Estevet* i incorpora el *camí de la coma del Pastor* i el *camí del serrat de la Palomera*. En Jordi Oliver, precís en les seves descripcions d'itineraris seguint l'escola dels Amics del Sol, en les seves notes escrites a finals del segle XX i recopilades en forma de llibre editat l'any 2003, diu d'aquest camí: “*es deixa un vell camí a la dreta enfilant un marge: el camí del Cabrit. Sumàriament reobert, no el veiem prou consolidat; per això és exclòs d'aquesta guia*”.

Les paraules de Jordi Oliver resumeixen la naturalesa del *camí del Cabrit*: el vell camí, oblidat durant molts anys i recuperat no fa pas masses anys. Segurament, era, com la majoria de camins montserratins un camí que, en algun tram podia estar relacionat en les activitats agrícoles, com sembla ser el tram inicial entorn a la *font del Xebret*, i que fos també una via per la qual els carboners traginaven el carbó. Per les característiques de la traça del camí, i el seus murs encara conservats en alguns trams, podia ser practicable per animals d'abast recollint les aportacions de les carboneres que es trobaven a la part baixa del *torrent del Migdia*, la *canal Roja*, en l'entorn del *torrent de la Coma dels Naps de Baix*. Els camins verticals que unien el *camí del Cabrit* amb la plana montserratina hauria facilitat la ràpida comunicació de les persones que feinejaven a la muntanya.

[Cami del Cabrit format GPX](#)

[Cami del Cabrit format KML](#)

Camí de la cova del Cabrit

Des del *camí del Clot del Tambor* surt un camí al final del *camp de l'Estevet*, que si es fa en sentit ascendent queda a la dreta, que s'enfila en direcció a la roca de *la Proa*. Pocs metres de l'anterior bifurcació, al costat d'una petita bassa, hi ha caminó a la dreta, sempre en el sentit de pujada, que mena cap a la balma coneguda com a *cova del Boixar* resseguint en bona mesura el *torrent d'en Boixar*. El camí s'enfila fins a salvar un important desnivell en pocs metres fins arribar a trobar el *camí del Cabrit* al peu de *la Tonsura*, contrafort de la roca coneguda com *la Proa* formació característica de la secció Roca Roja. Al peu de *la Tonsura* es troba la *cova del Cabrit* important balma amb petites construccions per fer-la habitable.

[Camí de la cova del Cabrit format GPX](#)

[Camí de la cova del Cabrit format KML](#)

Camí de la cova del Boixar

La història dels camins montserratins reflexa una utilitat funcional. L'origen de molts camins que transcorren per dins del massís està relacionat amb l'ús del bosc com a font de llenya o de carbó. La majoria d'aquests camins sortien de la perifèria de la muntanya i s'endinsaven cap al seu interior per trobar-hi els llocs on fer l'aprofitament dels recursos naturals. Però hi ha uns altres camins, situats més a la perifèria de la muntanya, que la seva funció estava més relacionada amb l'activitat agrícola o ramadera. Eren camins que permetien transitar per entre els camps de la plana montserratina, accedir als masos a peu de muntanya, aprofitar alguna surgència d'aigua o anar a algun abric natural emprat com aixopluc per les persones que feinejaven per la muntanya. Avui comentaré el *camí de la cova del Boixar* el qual podia tenir alguna d'aquestes funcions.

Del *camí del Clot del Tambor*, al final del *camp de l'Estevet*, surt un corriol, que si es fa en sentit ascendent queda a la dreta, que s'enfila en direcció a la *roca de la Proa*. Pocs metres després, al costat d'una petita bassa d'obra, hi ha una cruïlla. Aquest punt d'aigua es coneix com a *bassa del clot del Boixar* o *bassa de l'Estevet*. Es tracta d'una construcció rectangular excavada al terra i revestida de formigó. Fa aproximadament 2 m de llarg per 1,5 m d'ample, i quasi 1 m de fondària. La bassa es troba enmig d'una pineda, antigament s'havia fet servir com a punt de proveïment per a reg. Aquest punt d'aigua es manté actualment ple com

abeurador de les bestioles. Aquesta bassa no consta en cap referent cartogràfic antiga; surt per primera vegada en la cartografia de l'editorial Alpina de 2004 o també es representa el *camí de la cova del Boixar*. El mapa de Ramon de Semir, 1949, no mostra aquests camins i la toponímia que identifica el torrent és *Buixà*,

En la cruïlla on hi ha la *bassa de l'Estevet* el camí principal s'enfila per l'esquerra cap a la *cova del Cabrit* i a la dreta hi ha un ha corriol que permet anar a una balma coneguda com la *cova del Boixar*. La major part del camí es transita resseguint el marge dret el *torrent d'en Boixar*. El camí es prou ample i de ferm terrós. Després d'una estona de ascensió comença a planejar quan s'acosta en alçada de la llera del torrent. Des d'aquest punt es veu la part superior del *Faraó* per damunt de la vegetació. El camí es situa i avança en paral·lel al torrent. A la dreta del camí s'aprecia la impressionant figura de l'*agulla de la Castanyada* i les roques que l'acompanyen. Es travessa un roquissar. Entre la vegetació és veu ara la part superior de l'*agulla de l'Arítjol*.

Després d'una pujada el camí troba el *torrent del Boixar*. Des de la llera del torrent, alçant la vista es veu la *balma del Boixar*. El camí s'enfila pel marge dret del torrent salvant un important desnivell en pocs metres fins arribar a una balma coneguda com la *cova d'en Boixar*. Es tracta d'una important balma amb petites edificacions evidenciant la seva ocupabilitat durant algun període. Durant un temps, a la seva entrada hi havia un petit gronxador a l'entrada. Aquesta cova proporciona un bon aixopluc a unes 6 o 7 persones.

Resulta una exageració qualificar aquesta balma com a cova. Es tracta d'una balma de notables dimensions i que per la seva configuració és un bon abric natural. Actualment està convertida en habitacle. Al costat del que és pròpiament l'àmplia balma principal hi ha també una altra balma de dimensions més petites. Són visibles les restes d'haver estat habitada fins no fa massa.

Sembla que la funcionalitat d'aquest camí era facilitar l'accés a un indret que podia servir d'ampli aixopluc per les persones que poguessin estar feinejant per les terres del *clot de l'Estevet*. La seva absència en la majoria de mapes montserratins, llevat dels més moderns, fa pensar que el coneixement d'aquest camí estava limitat a les persones que treballaven per aquests indrets de la plana montserratina.

[Cami de la cova del Boixar format GPX](#)

Camí al coll de l'Ajaguda

Es tracta d'un camí, de curta extensió però no per això de menor importància, que uneix el *torrent del Migdia* amb el *coll de l'Ajaguda*. El nom d'aquest coll pot variar segons la cartografia de referència. L'extrem superior d'aquest camí està en el mateix coll, a pocs metres del *camí dels Francesos*, i l'extrem inferior es troba en la part baixa del *torrent del Migdia*, al peu de la gran roca de la *Cajoleta* a poca distància de l'inici del *camí del Cabrit* i del punt on el torrent comença a girar a ponent per iniciar el *joc de l'Oca*. L'arribada del tram inferior del *camí del coll de l'Ajaguda* amb el *torrent del Migdia* a mesura que passa el temps es desdibuixa. Succeeix el que es freqüent en molts camins montserratins quan passen per algun torrent important, l'erosió enfonsa el buc del torrent i el camí queda enlairat. A mesura que passa el temps, la distància entre camí i buc augmenta de tal manera que, en més d'una ocasió, costa de trobar la bifurcació entre el camí i el torrent.

Aquest camí ha estat esmentat en totes les cartografies montserratines, llevat del mapa de Joan Cabeza de 1909. Tot i aquesta absència sí que s'esmenta aquest camí en la guia *Montserrat. Itinerari* de 1909 on, al comentar l'itinerari del *Camí dels francesos* es diu: "*després de passada la cova del palla* (referència al que avui es coneix com el *Camell de sant Jeroni*) *es veu a ma dreta un caminet que porta dretament al torrent del Migdia, i des d'allí un bon pràctic del terreny podria anar al Montgròs, fonts de la Cadireta i la Cajoleta, a les comes dels naps de dalt, etc. Per anar a totes aquests punts seria més còmode i segur fer-ne una excursió especial, sortint acompanyat de bons guies de can Jorba, i pujar pel torrent del Migdia, per tot això es necessita un bon guia*". En aquest cas es descriu l'existència del *camí del coll de l'Ajaguda*, sense donar-me detalls.

Anys abans, 1880, d'aquesta descripció, el grup d'excursionistes, dirigits per Cèsar August Torra i acompanyat d'un pràctic feren la primera ascensió al Montgròs. Per arribar-hi pujaren pel *camí dels Bassal dels Gats* conegut també com a *camí dels Francesos* i baixaren al *torrent del Migdia* per un camí, que és l'actual *camí del coll de l'Ajaguda*. La crònica de Cèsar August Torra explica que puja pel *camí del Bassal dels Gats* fins arribar a un punt del *serral del Migdia* (es refereix al *coll de l'Ajaguda*) des d'on s'arriba per un corriol després d'una "*sensible baixada*" de set minuts al *torrent del Migdia*. La descripció continua

donant detalls de l'ascensió al Montgròs.

És evident que el *camí de l'Ajaguda*, era prou conegut des del segle XIX, sense poder precisar des de quan es feia servir com enllaç entre el *torrent del Migdia* i el *camí del torrent del Bassal dels Gats*. La connexió entre aquestes dues vies podia ser també una manera de facilitar la feina dels carboners del *torrent del Migdia* sense necessitat de fer el tomb pel *camí del Cabrit*. L'estructura del *camí de l'Ajaguda* i la bona obra constructiva del *Camí dels francesos* suggereix la seva unitat funcional pel traginar dels carboners.

[Cami al coll de l'Ajaguda format GPX](#)

[Cami al coll de l'Ajaguda format KML](#)

Camí de la Palomera

El *camí de la Palomera* està envoltat, com els altres camins relacionats amb el *camí del Cabrit*, d'un petit misteri. És un camí que durant un temps no meresqué l'atenció dels cartògrafs i, en el cas que s'esmentés, el nom estava atorgat a un altre camí perquè s'havia aplicat una altra lògica alhora de comprendre la funcionalitat del camí.

En la cara sud de la muntanya de Montserrat, es troben varis camins que permeten pujar des de la plana fins al capdamunt del massís. Alguns dels camins són força antics. Aquests camins, abans d'integrar-se en alguns dels itineraris montserratins, eren vies transitades per llenyataires i carboners en el seu traginar constant per treure els recursos de la muntanya. Acostumaven a ser camins ben traçats i ben construïts que encara avui en donen testimoni els murs de contenció del traç a l'amplitud, avui disminuïda per la vegetació que tenien aquests camins. Amb el temps, el senderisme, els escaladors o altres usos, han fet seus aquests camins i avui formen part, amb tota naturalitat, de la important xarxa viària de la muntanya. El que no es habitual es trobar camins fets no massa temps més enllà dels fets *ad hoc*, com són alguns trams del GR172. Sender que és el resultat de l'entusiasme, tenacitat i treball de Jordi Oliver i Pausas per consolidar un camí que transcorregués per la cara nord del massís. Altres camins s'han fet a partir de l'ús donat a les vies d'aproximació dels escaladors i altres han aparegut per altres necessitats.

Avui, rep el nom de *camí de la Palomera* a un caminó que, sortint del camí de

Collbató a El Bruc després de passar *can Jorba* venint de Collbató, s'enfila muntanya amunt en direcció a la *Palomera*. El camí puja per la vessant oriental fins pujar al coll d'aquest serrat. Aquest camí el representà per primera vegada Ramon Ribera en la cartografia montserratina adjuntada a la seva obra *Camins i canals de Montserrat* i el descriu per primera vegada en la seva obra *Caminant a Montserrat. El Massís* com una part d'un itinerari entre can Jorba i la coma dels Naps al costat del Montgròs.

El *camí de la Palomera* surt de l'indret conegut com la *Fonollosa*, gran camp d'oliveres travessat per la pista que uneix els municipis de *Collbató* i *el Bruc*. A pocs metres d'aquest camp, just quan el camí gira quasi en angle recte per orientar-se cap al mas de *can Jorba*, a ma esquerra hi ha l'inici del camí de la *Palomera*. No és massa evident el començament del camí. El camí s'enfila ràpidament per dins d'un bosc espès de pins i alzines. El camí, en un primer moment, s'apropa al torrent de la *coma del Pastor* fins a paral·lel a ell en una cota més alta. Seguidament, el camí gira cap al sud i després d'una llaçada torna a situar-se paral·lel al torrent però en una cota més elevada. El camí passa per una clapa rocosa situada a l'inici del *serrat de la Palomera* que és un bon mirador del torrent de la *coma del Pastor*. El camí es separa de la coma d'en Pastor i gira cap l'est per flanquejar l'extrem del *serrat de la Palomera*. Després d'una pujada s'entra plenament en el domini del torrent de la *canal Roja* i es comencen a veure totes les agulles que envolten aquest indret. Aquest part inferior de la *canal Roja* es coneix, pels amants del barraquisme, amb el nom de *Tres en Ratlla*. El camí passa a estones per damunt de roca o per dins d'un petit bosquet. Tot seguit el camí comença un suau descens en paral·lel al torrent que corre encaixonat al fons entre el *serrat de la Palomera* i l'espectacular massa rocosa allargassada de la *roca Mur*. Darrera d'aquesta emergeix l'*agulla del Jardí* que mig tapa l'*agulla de l'Avenc* darrera de la qual es troba l'*agulla Ajaguda*. Al fons, al nord, destaca al *rampa de l'Esfinx*, el *Montgròs* i els *Plecs del Llibre*. Després d'una curta i sua pujada s'arriba al *camí del Cabrit*.

És interessant intentar reconstruir la història del *camí de la Palomera*. El *serrat de la Palomera*, prou important, tot i que discret, en l'orografia montserratina, només s'esmenta de passada en la cartografia de Joan Cabeza (1909). Tampoc apareix cap camí que hi permeti pujar-hi des de la plana a la guia Montserrat. Itineraris (1909) editada per la Revista Montserratina, a diferència d'altres camins situats la vessant sud del massís i propers al serrat de la Palomera, com

són el camí dels Francesos o el camí a la cova de l'Arcada. Tampoc Ramon de Semir destaca l'existència de cap camí al peu del *serrat de la Palomera* quan fa el seu mapa topogràfic l'any 1949. Però, Ramon de Semir, a diferència de Joan Cabeza quaranta anys abans, sí que dibuixà un camí que puja paral·lel a la *canal Roja* per confluïr amb el *camí del Montgròs*. Ramon de Semir anomena aquest camí com *camí de la Palomera*. És evident que aquest excel·lent topògraf i excursionista atorga la toponímia d'aquest camí conceptualitzant-lo com una via de comunicació descendent des del *camí del Montgròs* cap a la Palomera.

La visió de Ramon de Semir té cert sentit si s'analitza des del punt de vista de l'explotació d'aquest camí per part dels carboners. En els dos extrems del camí, entre el coll que permet accedir al *serrat del Faraó* i el *camí del Montgròs*, hi ha una o més places carboneres, amb indicis d'unes obres que podien ser per facilitar un habitacle pels carboners. La proximitat del *bassal dels Avellaners* donava una relativa confortabilitat a aquestes carboneres. L'altra carbonera es troba en la part inferior del camí, a prop on avui surt un dels camins cap els *Plecs del Llibre*. Aquesta carbonera seria de fàcil accés pel camí que uneix el *coll de la Palomera* amb el *camí del torrent del Migdia*. Tenint molt a prop la *font de la Cajoleta* o alguns dels bassals amb aigua del propi torrent.

Si bé l'existència de carboneres en els dos extrems del camí explicaria que fos emprat, en cada cas pels carboners, la unió dels dos extrems per un camí es comprensible només com a via de comunicació dels carboners per comunicar les carboneres. És més difícil que el camí servís per tragar carbó ja que passa per alguns indrets de molt mal pas pels animals. Tot i que en algun punt és evident l'existència d'algun mur per consolidar el camí, difícilment el tram central del camí identificat per Ramon de Semir com de la Palomera era practicable per animals de bast. Llorenç Estivill publicà l'any 1949, el mateix any que Ramon de Semir edità el seu mapa, el llibre *Montserrat on s'esmenta el serrat de la Palomera* sense fer cap esment a un camí que permetés remuntar el serrat. Tampoc en cap dels itineraris que relaciona es comenta que hi hagi un camí que permeti pujar al *serrat de la Palomera* des de la plana, ni el camí que dibuixa en Ramon de Semir anomenat *camí de la Palomera*. En el llibre *Itineraris montserratins* publicat l'any 1961 pels Amics del Sol, i escrit per Pere Bosquets, tampoc hi ha cap esment al *camí de la Palomera* de Ramon de Semir, ni cap corriol que des de la *plana de la Fonollosa* s'enfili cap al capdamunt serrat. L'única referència propera al camí dibuixat per Ramon de Semir és indirecta,

doncs al presentar l'itinerari 33, els Plecs del Llibre, dibuixa un camí que comparteix el tram final del camí descrit per aquell.

És Josep Barberà qui, en el seu llibre *Montserrat pam a pam* (1977), dóna una informació rellevant per entendre l'evolució dels camins del *serrat de Palomera*. Al parlar d'aquest serrat, el qual fa servir per establir una secció, l'onzena, dins de la seva classificació de les agulles montserratines, comenta que "*actualment existeix un camí que hi ascendeix (a la Palomera) des de can Jorba i que és utilitzat per gairebé tothom qui va la Palomera*". Aquesta referència evidencia que el camí per pujar a la *Palomera* era recent la qual cosa explicaria que en les referències anteriors, siguin cartogràfiques o d'itineraris, no en fes cap esment a aquest camí. Josep Barberà no esmenta per res el *camí del Plec del Llibre*.

En moltes edicions del mapa de l'editorial Alpina, la dels anys 1963, 1970, 1973 i 1975 no surt dibuixat el camí que des de la *Fonollosa* puja a la *Palomera*, però sí el camí que transcorre paral·lel a la *canal Roja*. Aquest camí, seguint el que havia fet en Ramon de Semir, es identificat com *camí de la Palomera*. No es dibuixa el *camí dels Plecs del Llibre*. L'any 1984 l'editorial Alpina incorporà per primera vegada un camí que puja al *serrat de la Palomera* des de la *Fonollosa*, tot i que manté com a camí de la *Palomera* el que puja paral·lel a la *canal Roja* així com el *camí dels Plecs del Llibre* que ve des del *torrent del Migdia* i el camí que per sota aquest uneix també els *Plecs del Llibre* amb la *Canal Roja*. Aquesta situació es manté també en el mapa de 1989. Pocs anys després, 1996, l'editorial Alpina introduí uns importants canvis en la toponímia dels camins d'aquesta zona. A partir d'aquesta edició nomenà *camí de la Palomera* el que transita des de la *plana de la Fonollosa* fins el *coll de la Palomera*, identificà com a *camí de la Coma de Naps de Dalt* el que transcorre una part en paral·lel a la *canal Roja* i *camí de Plecs del Llibre* al camí que va des del *torrent del Migdia* fins la *canal Roja*. No es dibuixa l'altra camí que uneix aquest dos indrets per una cota inferior i que constava en edicions anteriors. Aquesta cartografia, a més de modificar el que fins aquells moments era la toponímia d'aquests indrets introdueix el nom de la *Coma de Naps de Dalt* que, tal com es comentarà en una altra nota, portarà a un petit embolic sobre el nom i situació de les comes montserratines d'aquesta regió.

Per la seva part, Jordi Oliver en la seva guia *Montserrat. Guia itinerària* publicada l'any 2003, parla del *camí dels Plecs del Llibre* però no el descriu per considerar-lo entre mig perdut o sense cap interès pel propòsit de la seva obra. El mateix fa del camí, que anomena *camí de la Palomera*, i que va des de l'entorn de *can Jorba*

al *camí del Cabrit*. Tot no fer-ne esment dibuixa els dos camins en els mapes que adjunta.

En la darrera edició de l'Alpina, 2015, es torna a modificar la toponímia dels noms dels camins. En aquest cas, s'opta per una solució més eclèctica com és el dibuixar els camins sense nom. S'identifiquen tots els camins entorn al serrat de la Palomera, el serrat del Faraó i els Plecs del Llibre, però no se'ls dona cap nom. El mapa de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya és força peculiar en relació al sistema de camins entorn de el *serrat de la Palomera* i el serrat del Faraó. No es dibuixen ni el camí que puja a la *Palomera* des de la *Fonollosa*, ni el *camí dels Plecs del Llibre*. L'únic camí dibuixat parcialment i sense nom és el que s'enfila en paral·lel a la *canal Roja* però queda interromput.

Com a conclusió de tot podem considerar que el camí que puja des de la *plana de la Fonollosa* cap al *serrat de la Palomera* està avui perfectament identificat i cartografiat però no té assignat un nom, tot i que la gent avui el coneix popularment com el *camí de la Palomera*. Probablement, qui decidí nomenar-lo així obvià la toponímia feta servir anteriorment per Ramon de Semir per identificar un altre camí que també porta al *serrat de la Palomera*, en aquest des del *Montgròs*. Nominació que tindria tot el sentit perquè indicava el punt d'arribada d'un camí originat en les places carboneres situades en l'entorn de la *capçalera de la coma dels Naps de Baix* i que baixava, resseguint la *Canal roja*, per anar a trobar el *camí del Cabrit* ben a prop del *coll de la Palomera*. Com que avui en dia el nom de *camí de la Palomera* està prou consolidat i, per evitar confusions caldria nomenar adequadament el camí que puja al *Montgròs* en paral·lel, primer, i després, parcialment, per dins de la *canal Roja*. Una proposta podria ser, reservar el nom de *camí de la Palomera* el camí que puja aquest serrat des de la *plana de Fonollosa* i com *camí de la canal Roja* el camí que transcorre resseguint aquesta canal.

Probablement, l'actual *camí de la Palomera*, és de factoria moderna amb l'objectiu d'habilitar un camí que connectés ràpidament la *plana de la Fonollosa* amb el coll de la *Palomera* on confluir amb el *camí del Cabrit* i des d'ell arribar al *camí del torrent del Migdia* i el camí que anava paral·lel al *torrent de la canal Roja* per comunicar-se amb al *Montgròs*.

[Cami de la Palomera format GPX](#)

[Cami de la Palomera format KML](#)

Camí de la Canal Roja

El *camí de la Canal roja* és la denominació proposada per nomenar un camí que en la cartografia antiga s'anomena *camí de la Palomera* per haver reservat aquest nom a un camí que uneix el *coll del serrat de la Palomera* amb la plana montserratina. Com que avui en dia el nom de *camí de la Palomera* està prou consolidat i, per evitar confusions penso que fora més útil nomenar el camí que puja en direcció *Montgròs* en paral·lel, primer, i després, parcialment, per dins de la *Canal roja* com a *camí de Canal roja*.

Es descriu aquest camí situant el seu inici en el *camí del Cabrit*. Baixant del *coll de la Palomera* en direcció al *torrent del Migdia*, després de deixar una cruïlla on a la dreta surt el *camí de la Palomera*, es segueix en baixada per anar en direcció al torrent de la *Canal roja*. En aquest punt cal situar la part inferior del *camí de la Canal roja*. El camí s'enfila en direcció nord tenint de referent les roques de l'entorn del *Montgròs*. Lleugera pujada orientats a llevant per dins d'un bosquet tupit. Tot seguit, se surt del bosc i s'arriba a una clapa rocosa. En aquest indret el camí de la canal Roja continua en pujada orientant-se a l'esquerra. El camí s'enfila en direcció nord. La pujada és notable per damunt d'un roquissar. Poc després de passar per les restes d'una carbonera el camí passa per un pas relativament exposat per la pendent de la roca pelada que cal travessar. Arribada a una cruïlla on cal continuar per l'esquerra en direcció al *torrent de la Canal roja* deixant un camí a la dreta que s'enfila per una costeruda pendent en roca viva. Després de passar una petita zona amb vegetació el camí creua el *torrent de la canal Roja*. Un cop creuat el torrent el camí es s'enfila per la roca en força pendent resseguint el torrent ara situat a la dreta. Arribada a una petita clapa de vegetació d'arbres i arbusts. Just en el punt on comença la zona del petit bosquet hi ha la cruïlla amb el *camí del Plecs de Llibre*. Seguidament comença una rampa pètria. Llarga costa pètria situada al final de la *Rampa de l'Esfinx*. Es puja, amb força precaució per la verticalitat de la roca. Tot seguit es puja per una canal terrosa amb arbres i arrels aèries que fan més fàcil la pujada. Aquest canal està situada entre el *serrat del Faraó*, que queda a l'esquerra, i la *Rampa de l'Esfinx* que queda a la dreta. Al final de la canal hi ha un coll situat a l'inici del *serrat del Faraó*. Des d'aquest indret es té molt bona vista de la *coma dels Naps de Baix* i del conjunt de roques i agulles que formen les parets del torrent que baixa per aquesta coma. Sortint del coll el camí s'orienta cap el nord i avança per dins d'un espès bosc. Pocs metres d'haver deixat el coll s'arriba a una carbonera. Es pot

apreciar el treball fet pels carboners per crear una zona de treball prou àmplia, tot i que avui els arbres ho han desdibuixat. Arribada a la cruïlla amb el *camí del Montgròs*. Seguint per la dreta s'arribaria a la base de la *roca Plana dels Llamps* i després al *coll de Montgròs*. Tòtem senyalitzador.

Fou Ramon de Semir, 1949, el primer en dibuixar aquest camí i l'anomenà *camí de la Palomera*. La forma en que Ramon de Semir nomena aquesta sentit dóna entendre que ell el concep de baixa ja que des de la part del camí del Montgròs el camí, certament, porta al *serrat de la Palomera*. Però, tal com s'ha comentat abans, es reserva el nom de *camí de la Palomera* al que puja des de la plana montserratina al *coll de la Palomera*. Cal advertir que tota aquesta regió ha tingut diferents denominacions segons els mapes topogràfics. Anys després, 1961, Pere Bosquets publica un mapa on surt aquest camí nomenat també com a *camí de la Palomera*. Uns quants anys després, 1975, Ramon Ribera representa aquest camí però no li posa nom, només indica que està al costat de la *canal Roja*. Quan descriu el camí en la seva descripció d'itineraris, aquest camí és la part final d'un itinerari entre *can Jorba* i la *coma dels Naps* al costat del *Montgròs*, no li dóna cap nom. Jordi Oliver, entorn al final dels anys 90, segueix nomenant aquest camí com a *camí de la Palomera*. L'editorial Alpina en les seves edicions de 1963 i 1984 segueix identificant aquest camí com a *camí de la Palomera* però en el mapa de 1996 li canvia al nom i passa a ser *camí dels Naps de Dalt*, decisió ben sorprenent. L'edició de 2015 corregeix l'error anterior i simplement deixa de donar-li nom i indicar només el nom de la canal.

Era un camí destinat a servir al treball dels carboners. Tant en el camí com el seu entorn són abundants les carboneres, especialment quan el camí s'acosta al *camí del Montgròs*. Antigament aquest camí era un corriol que permetia desplaçar-se des de la part superior del *camí de la Canal roja* fins el torrent dels Avellaners arribant a la capçalera del torrent de la *coma dels Naps de Baix* i poc més. Molt probablement o no existia cap comunicació amb el Montgròs o, si hi era, era un simple corriol, més pensat com enllaç que camí de transport. La narració de la primera ascensió al *Montgròs* feta per Cèsar August Torra el 1880 no esmenta l'existència cap altre camí per pujar-hi fora del camí que passa per la *font de la Cadireta*. A començaments del segle XX, 1909, en la guia *Montserrat. Itinerari* es confirma l'existència d'un caminó que, amb l'ajuda d'un pràctic, permet pujar al *Montgròs*. En aquest guia també es comenta que des de *coll de Port* hi ha un camí "molt perdedor" que porta a la "cova de les Pruneres". Això vol dir que, al menys

a finals del XIX i inicis del XX les capçaleres de les dues comes dels Naps, la de Dalt i la de Baix, les dues amb importants carboneres, no tenien més sortida que buscar vies més directes a través de les canals existents. Aquesta podria ser la solució adoptada per baixar pel *camí de la canal Roja* des de les carboneres situades a la capçalera de la *coma dels Naps de baix* cap el *camí del Cabrit*. Els diferents passos sobre roca nua fa pensar que deuria existir algun tipus d'obra que facilités el trànsit. Algunes evidències, molt malmeses per l'erosió i l'abandonament, semblen apuntar en aquesta direcció. Més complicada sembla avui la sortida des de les carboneres situades a la *coma dels Naps de dalt*. A tall d'hipòtesi es podria especular que el del *pas del Marrà*, camí inexplorat parcialment, hauria facilitat la connexió d'aquestes carboneres a través del *serrat de les Saleres* amb l'*estació d'Ensarriar*. Caldrà esbrinar la solidesa d'aquesta hipòtesi.

[Cami a la coma dels Naps de Dalt format GPX](#)

[Camí a la coma dels Naps de Dalt format KML](#)

Camí dels Plecs del Llibre

Aquest camí uneix el *torrent del Migdia* amb el *camí de la coma dels Naps de Dalt*. La seva descripció com itinerari només és mencionada per en Ramon Ribera en la seva guia i mapa *Caminant a Montserrat. El Massís*. El camí té un extrem en la pròpia llera de la *canal del Migdia*. Hi ha una indicació amb un rètol de fusta que senyala l'inici del camí. En aquesta primera part el camí flanqueja l'agulla de la *Cajoleta* i segueix per damunt de llenques de pedra, s'identifica per unes senyals pintades al damunt de la roca.

El camí salva diversos torrents petits que venen dels Plecs del Llibre i alterna l'entrada i sortida a petites zones boscoses. Després de repetir això varies vegades s'arriba a una llenca de pedra on es troba el camí que ve de la *serra de la Palomera*, el *camí de la coma dels Naps de Dalt*. Des d'aquest indret es puja cap a la *coma dels Naps de Dalt*.

[Cami dels Plecs del Llibre format GPX](#)

[Camí dels Plecs del Llibre format KML](#)

Camí del clot de l'Estevet

En el *camí del Cabrit*, entre el *torrent de la Coma dels Naps de Baix* i el *serrat de la Palomera* hi ha varis camins que baixen ràpidament cap a la plana montserratina. El més proper al *torrent de la Coma dels Naps de Baix* és el *camí del clot de l'Estevet*. Rep aquest nom perquè part del seu trajecte segueix el *torrent de l'Estevet* i acaba en l'indret conegut com el *clot de l'Estevet* en la zona de la *Fonollosa*. La majoria de camins d'aquesta zona no han estat representats en les cartografies montserratines. Aquest camí, com tots els altres d'aquesta zona, durant anys

La part superior d'aquest camí està en el *camí del Cabrit* un cop passat el *torrent de la Coma dels Naps de Baix* i després de flaquejar la *Geperuda* i l'*agulla de l'Arítjol*, a la sortida de la zona boscosa, i després d'una pujada, hi ha la cruïlla amb el *camí del Clot de l'Estevet*. El camí baixa pràcticament per l'esquenall de la serreta que separa la *coma d'en Pastor*, que queda a l'esquerra i la *coma dels Naps de Baix* que en aquest indret s'anomena *clot del Boixar*. Es va baixant i després d'una estona s'entra al *torrent de la coma d'en Pastor*. Durant uns metres el camí va pel buc del torrent i després se'n surt per resseguir-lo per fora durant una bona estona. En el torrent hi ha dues petites basses. Ara el camí té un traç ben marcat i està ben construït té amb una amplada apte per passar-hi animals de bast.

Al final, després de separar-se del torrent el camí arriba a la plana del massís montserratí al capdamunt dels *campes d'oliveres de la Fonollosa*. A prop es troba la *bassa de l'Estevet* i la caseta de l'Estevet.

Per les característiques del camí, en la seva part alta, sembla que era una via de desplaçament de persones i pot ser, en la part final, estava adaptat pel pas d'animals de bast. Aquesta possibilitat afavoriria la idea de que es podia recollir el carbó o la llenya que es baixés pel camí.

[Camí del clot de l'Estevet format GPX](#)

[Camí del clor de l'Estevet format KML](#)

Camí de la Coma d'en Pastor

En el *camí del Cabrit*, entre el *torrent de la Coma dels Naps de Baix* i el *serrat de*

la *Palomera* hi ha varis camins que el comuniquen ràpidament amb la plana montserratina. El més proper al *torrent de la Coma dels Naps de Baix* és el *camí del clot de l'Estevet*. El següent és el camí de la *coma d'en Pastor* i el següent és el *camí de la Palomera*. El camí de la *coma d'en Pastor* rep aquest nom perquè part del seu trajecte segueix el *torrent d'en Pastor*. Aquest camí no ha estat representat en la majoria de cartografies montserratines fins no fa massa temps.

La part superior d'aquest camí està en el *camí del Cabrit* un cop passat el *torrent de la Coma dels Naps de Baix* i després de flaquejar la *Geperuda* i l'*agulla de l'Arítjol*, a la sortida de la zona boscosa, i després d'una pujada, hi ha la cruïlla amb el *camí del Clot de l'Estevet* un cop passada ve, a poca distància, el *camí de la coma d'en Pastor*. Aquest camí és conegut per tenir un pas rocós força singular, el *pas de la Llastra*. La toponímia del camí senyala el seu origen en una propietat de la muntanya montserratina. Segons la historiadora Assumpta Muset hi havia un mas medieval amb aquest nom que s'abandonà i del qual no en queda cap evidència avui.

El *camí de la coma d'en Pastor* no ha estat sempre representat en la cartografia montserratina. En el primer mapa de la muntanya, Joan Cabeza (1909), el camí no està dibuixat. Únicament es representa un torrent que baixa des del *serrat del Cabrit* cap a la plana i que s'anomena *torrent de la coma d'en Pastor*. També és destacable que en aquesta cartografia tampoc està representat el *camí del Cabrit*. La següent cartografia acurada de la muntanya de Montserrat la feu Ramon de Semir l'any 1949. Aquest, en relació al camí de la *coma d'en Pastor*, no introdueix cap novetat en relació al mapa de Joan Cabeza; però sí que representa per primer cop el *camí del Cabrit*. En el mapa que un dels cofundadors de l'associació Amics del Sol Pere Bosquets i Codorniu feu l'any 1961 per acompanyar la primera edició del seu llibre *Itineraris montserratins* no hi ha cap rastre d'aquest camí i sí el *camí del Cabrit*. És evident que per confeccionar aquest mapa es feu servir de base la cartografia de Ramon de Semir. Anys després, Jordi Oliveres i Pausas, autor del llibre *Montserrat. Guia itinerària* (2003) continuador de l'esperit d'Amics del Sol, feu unes interessants anotacions sobre un mapa de Pere Bosquets incorporant nous camins del massís montserratins. Una d'aquestes fou la incorporació del camí de camí de la *coma d'en Pastor*, tot i que sembla que, al dibuixar-lo, superposa part de traç del camí amb el torrent. Ramon Ribera, en el seu llibre *Caminant a Montserrat* (2004) un dels seus itineraris és la pujada al massís a través del camí de la coma d'en Pastor. Aquest camí està representat en

el mapa que acompanya al llibre. En els diferents mapes de l'editorial Alpina no es representa aquest camí. En una edició de 1996 ja es dibuixa aquest camí però es canvia la toponímia a camí de la coma del Pastor. L'editorial Alpina corregí l'error en la toponímia en l'edició del 2015.

El camí està ben definit, especialment en el seus dos extrems. En la seva part superior, quan el camí continua des del pas de la Llastra fins el serrat del Cabrit, el traç del camí no té dificultat d'obra perquè transcorre per damunt de roca. La part inferior del camí, fins a la cruïlla amb conflueixen els corriols que provenen de la plana, està més consolidat per estabilitzar la seva base.

El camí de pujada de la *coma d'en Pastor* neix en el camí entre els municipis de *Collbató* i *el Bruc* en l'indret conegut com *Clot de l'Estevet*. El camí s'apropa al *torrent de la coma d'en Pastor* i durant un bon tros va dins del seu buc. Es passa pel costat del *bassal de la Coma d'en Pastor*. Seguidament s'abandona aquest torrent i es segueix pujant de forma pronunciada sobre roca fins arribar al *Pas de la Llastra*. Es tracta d'un mur de pedres que barra el camí de tal manera que per continuar cal flanquejar aquest obstacle pujant per una llastra de roca, a l'esquerra, o per una curta canal pètria a la dreta. Al final el camí mor en el *camí del Cabrit*. Aquest camí està ben explicat en la guia d'itineraris montserratins de Ramon Ribera, però no el recull fet per Jordi Oliver.

[Cami de la coma d'en Pastor format GPX](#)

[Cami de la coma d'en Pastor format KML](#)

Camí de la miranda dels Ecos

És un petit caminó que uneix el cim del *Montgròs* amb la *Miranda dels Ecos*. Es troba referenciat per primer cop en el mapa de Ramon de Semir i el descriu Ramon Ribera en el seu llibre *Caminant a Montserrat. El massís* i també pel mapa de l'editorial Alpina. Sortint del cim del *Montgròs* s'agafa el camí que porta al *torrent del Migdia*. Pocs metres més endavant, després de sortir d'un bosquet s'agafa un caminó que queda a l'esquerra que tira amunt. Als pocs metres a la dreta es deixa la *cova del Montgròs*. Gran cavitat malgrat la petitesa de la seva entrada.

Tot seguit el camí passa pel *coll de la Salamandra* al peu de l'agulla anomenada el *Patufet*. Seguidament el camí es troba amb el camí que port de *coll de Port* a la

Miranda dels Ecos. Cal seguir per aquest camí, a la dreta, fins arribar a una cadena que ajuda a superar uns blocs de roca i al final, tot girant a la dreta, s'arriba al *coll de la Miranda dels Ecos* i girant novament a la dreta s'accedeix a aquesta miranda.

Camí del torrent del Migdia

El *torrent del Migdia* des dels seus inicis al *coll del Migdia* al peu de les *Talaies* fins al seu final és transitable, tot i que en bona part del tram final el seu pas és a través de medis artificials i requereix molta perícia. Aquest tram final se'l coneix amb el nom de *Joc de l'Oca*.

Al llarg del camí del *torrent del Migdia* es veuen varies carboneres, una d'elles, la superior, quasi tocant el *coll del Migdia* des d'on l'actual itinerari de la travessa dels Ecos. Per sota les *Talaies* un tram camí del camí coincideix amb l'actual *camí del Montgròs*. El *camí del torrent del Migdia* transcorre confonent-se moltes cops amb el torrent degut a la important erosió d'aquesta zona. Si es baixa pel torrent, baixant a l'esquerra, passada les restes d'una carbonera on hi ha la cruïlla amb el *camí de la font de la Cadireta*, es troben les anomenades *balmes del torrent del Migdia*. Es tracta d'un abríc natural format per blocs caiguts fet servir pels carboners per fer-hi estada. He sentit explicar a una persona que li havien contat que en aquestes balmes alguna dona havia parit. En César August Torra, en la seva crònica de l'ascensió del *Montgròs* feta l'any 1880 anomena aquesta gran balma amb el nom de *cova del Macari* i la descriu de forma molt poètica: "*la fonda balma formada sota enlairat penyal, la bonica y espessa heura de grosses fulles arrapada en lo rocam cobrint-lo per complert, l'atapeïda vegetació que envolta el quadro en lo que hi ressaltava un gran y lluidor bassal d' aigua que transparenta foscament las dures ombres, formen en conjunt un efecte captivador*". En aquest crònica, Cèsar August Torra recomana anar equipat amb una destal per obrir-se pas entre la vegetació que barra sovint el pa.

Passada aquesta balma, baixant a la dreta, hi ha el camí que puja als *Plecs del Llibre* i pocs metres després el camí que porta al *coll de l'Ajaguda* on es pot enllaçar amb els *camí dels Francesos*. El camí segueix clarament per dins del buc del torrent i per sota de la *font de la Cajoleta* el camí gira bruscament per anar a buscar el *coll de la Palomera* on continua pel *camí del Cabrit*, mentre que el torrent continua cap a la plana pel *Joc de l'Oca*.

Aquest camí no està identificat en el mapa de Joan Cabeza i si en la resta de mapes del massís. Penso que la seva funció era dona sortida al carbó de les carboneres que es trobaven al llarg del torrent. Baixant pel camí del torrent els carboners podien arribar ràpidament al *camí del Cabrit* des d'on poder tragar el carbó cap als punts de càrrega. Probablement, el *camí del torrent del Migdia* tenia comunicació a través d'un corriol que passava pel *coll del Migdia* amb el *camí de la canal de la Font del llum* on hi havia també diverses carboneres, una d'elles bastant a prop del coll.

[Cami del torrent del Migdia format GPX](#)

[Cami del torrent del Migdia format KML](#)

Camins per les canals de les Agulles

En la travessa d'Agulles ens troben varis camins que passen per dins de les canals d'aquesta regió. Un d'ells, el camí de la canal de la Miranda de les Boïgues permet accedir a l'itinerari de la travessa des del camí de la Portella al refugi Vicenç Barbé. Continuant la travessa d'Agulles abans d'arribar al seu fi a la canal Ampla es troben varies canals que permeten baixar ràpidament cap el camí de la Portella a coll de Port.

Al peu del Dàtil conflueixen les dues canals que baixen per les seves vessants est i oest dins de les quals transcorren els camins que permeten el seu flanqueig. Aquesta nova canal baixa decididament cap al camí de la Portella al Refugi. Hi ha restes d'un camí ben marcat, tot i que força erosionat pels aiguats i els senglars.

Passat el coll de les Bessones i al peu de la Bessona inferior hi ha la canal de les Bessones que al començament baixa encaixonada entre la Bessona inferior, dreta, i l'agulla dels Set, esquerra. Per dins d'aquesta canal transcorre un camí que passant a prop de l'avenc dels Puetons acaba molt a prop del refugi Vicenç Barbé. És un camí força transitat, especialment en la seva part mitja i inferior per escaladors per arribar fàcilment a les vies d'escalada.

Seguint pel camí de la travessa d'Agulles al peu de la Boteruda del Gra comença un nou descens cap a la capçalera d'un torrent abans de passar pel trau rocós entre la Tri-roca i la Xica de la Mirada. En l'indret de l'inici de la capçalera del torrent es troba el camí de la canal de l'Ou que en baixada continuada arriba al camí de la Portella a coll de Port. En la seva part inferior comença en el primer

torrent que es troba just immediatament després de la cova de la Partió un cop passat el refugi. El camí s'enfila ràpidament passant i sortint del buc del torrent. Al començament per la seva part inferior passa entre la Màquina de Tren, a la dreta, i el Cap del Guerrer, esquerra. En pujada constant s'enfila cap a l'Ou de Colom. Són visibles algunes marques blaves en algun arbre i alguns noms gravats en troncs. En algun punt s'ha trobat ceràmica i alguna fita feta amb restes de ceràmica. Al peu de l'Ou de Colom, quan el camí va per dins del torrent, cal vèncer un petit salt rocós d'un parell de metres. De grimpada senzilla segons l'agilitat o de fàcil pujar amb ajuda d'una petita corda.

El camí de la travessa d'Agulles acaba en la darrera canal d'aquesta regió que és la canal Ampla la qual uneix el coll d'Agulles o del Portell estret amb el camí de la Portella a coll de Port. Aquesta canal permet, accedir a l'esmentat coll des d'on es pot baixar per la cara nord del massís, a través del camí d'Agulles o, baixar per la pròpia canal des d'on es pot agafar el camí de la Travessa dels Frares encants o seguir cap el camí principal de comunicació la Portella al coll de Port.

Vist en el seu conjunt la regió d'Agulles té 5 canals que són perfectament transitables i que permeten accedir, a diverses parts d'aquesta zona pujant des del camí de la Portella a coll de Port.

1era canal. Canal de la Miranda de les Boïgues

[Canal de la Miranda de les Boïgues format GPX](#)

[Canal de la Miranda de les Boïgues format KMZ](#)

2ona canal. Canal del Dàtil.

[Canal del Dàtil format GPX](#)

[Canal del Dàtil format KMZ](#)

3era canal. Canal de les Bessones

[Canal de les Bessones format GPX](#)

[Canal de les Bessones format KMZ](#)

4arta canal. Canal de l'Ou

[Canal de l'Ou format GPX](#)

[Canal de l'Ou format KMZ](#)

5ta canal. Canal Ampla

[Canal Ampla format GPX](#)

[Canal Ampla format KMZ](#)

Camí de can Maroto

Quan es parla de camins montserratins molta gent ho associa als camins que permeten anar per entre les diferents roques i agulles del massís montserratí. I així és, però també hi ha un conjunt de camins que la seva funció és moure's per la perifèria del massís o permetre a les persones atansar-se a alguns indret situat al voltant de la muntanya. Aquest és el cas del camí de *can Maroto*.

Aquest camí antic sortia de la carretera de can Maçana molt a prop de la cruïlla amb e *torrent de la font de l'Alba*. Des de la carretera el camí comença a baixar fins situar-se al peu del turó de la *font de l'Alba* fàcilment identificable avui per l'existència d'una fita. Les successives obres d'eixamplament de la carretera han malmès considerablement el punt de sortida del camí. Tot el camí és una baixada per anar a *can Maroto*, primer suau i després més marcada. En un primer tram el camí baixa fins situar-se sota el *turó de la font de l'Alba* indret a pocs metres de la font, torrent amunt. Seguidament el camí flanqueja el turó per dins d'un petit bosc en baixada. Sortint del bosquet s'arriba a un coll entre roquissar i terra on hi ha una bifurcació de camins. El corriol de la dreta mena cap el pas anomenat del *Malgraó*, situat no massa lluny d'aquest indret, i el caminó de l'esquerra, que s'orienta cap a ponent, baixa en direcció al *torrent de can Maroto*. Seguint per aquest darrer camí a pocs metres del coll el camí de *can Maroto* pren la direcció nord i seguint la seva traça s'arriba a les restes del que fou aquest mas.

En aquest cas, aquest camí connectava *can Maroto* amb l'entorn de *can Maçana*. Segons consta en la planimetria de 1914 des del mas sortia un altre camí que seguint en direcció nord-est baixa fins una barraca de vinya, encara present actualment, fins trobar el *torrent de can Maroto* i seguint un corriol s'arriba ben aviat al camí anomenat avui *camí del Malniu*.

[Camí de can Maroto format GPX](#)

[Camí de can Maroto format KMZ](#)

Camí i pas del Malgraó

Algunes persones d'una certa edat de Marganell encara recorden com anaven

d'aquest poble al municipi d'El Bruc pel camí del Malgraó o agafaven aquest caminó per anar a feinejar al voltant de can Maroto acompanyats d'animals de bast. El camí del Malgraó sortia del camí del Malniu, avui convertit en una pista de pas restringit, que permet anar a la font del Malniu i també a la Vinya d'en Magí del Gras. Abans d'arribar a aquest indret a la dreta surt un camí, bastant tapat, que un cop travessada la confluència dels torrents de la Poma i el de can Maroto, s'enfila per la carena d'un serrat delimitat pels dos anteriors torrents.

El camí careneja tota l'estona i passa pel costat de dues barraques de vinya. En alguns trams encara es conserven els murs que protegien el camí i algunes evidències de pedres que facilitaven el pas d'animals de bast. Es continua pujant per dins d'un petit bosc de matolls i arbres baixos fins a un tram on diverses roques modifiquen el caminar. Aquest punt és conegut com el pas del Malgraó per la petita dificultat que representava pels animals de bast. Un cop superat el pas, s'arriba a un ampli replà, anomenat Pla del Malgraó, sense vegetació al damunt d'una cinglera. En aquest indret el camí del Malgraó es troba amb el camí que puja de les restes de l'antic mas de can Maroto. El camí segueix pujant, en un primer moment, i després planejant per superar el turó de la font de l'Alba per la seva vessant est.

Un cop passat el turó de la font de l'Alba s'arriba a un coll des del qual el camí original, ara anomenat de can Maroto, girava a ponent per anar a buscar la carretera de can Maçana. Actualment, es pot seguir un bon tros d'aquest camí, però el tram final està perdut a causa de les successives obres de la carretera. Una alternativa és baixar, des del coll esmentat, al torrent de la font de l'Alba i agafar una pista, oberta per la recollida d'arbres després dels incendis, que permet arribar còmodament a la carretera de can Maçana.

Camí del Majgraó format GPX

Camí del Malgraó format KMZ

Camí de la travessa de Frares

Aquest camí uneix el *coll de Port* amb el *coll d'Agulles* o el *Portell Estret*. La seva descripció es fa partint de *coll de Port*. El camí passa a través de les principals agulles de la regió dels *Frares Encantats*. En alguns casos el camí no passa de ser un caminó i en diferents ocasions cal endinsar-se per canals que es superen amb cordes o estreps fixos de ferro. Aquests són presents ja al començament del camí i

permeten arribar a un coll situat a l'extrem nord de l'*Enclusa*. En Ramon Ribera indica que aquesta roca els escaladors la coneixen també com el *Bacallà* o *Correcavalls*. Aquest darrer nom ja es troba en el mapa de Joan Cabeza, tot i que el situa més enllà de *coll de Port*, més proper a la *balma de les Pruneres*. El camí segueix entre agulles i canals fins arribar a una clariana on troba el *camí del torrent del Lloro*.

Ara el camí s'orienta cap a un coll situat entre el *Lloro*, *La Monja* i *el Bisbe*. El camí deixa aquest coll per noves canals i baixa per passar al costat de la *Nina*. A continuació el camí passa al peu de les agulles que formen el *serrat del Centenar* i un cop passat aquest arriba al peu del *Morro Pla*. Tot seguit el camí passa al costat de la *Caputxa* o agulla *Vicenç Barbé* i baixa per anar a trobar la *canal Ampla* al peu de l'*agulla Sense Nom*.

[Camí de la travessa de Frares format GPX](#)

[Camí de la travessa de Frares format KML](#)

Camí del Pas de l'Esfinx

Ramon de Semir en el seu mapa topogràfic del massís dibuixa un camí que uneix el *coll de Port* i el *coll del Migdia* seguint les principals agulles del *Salt de la Nina* i dels *Ecos*. Ramon Ribera també recull aquest camí en els seus itineraris i mapa de la guia *Caminant a Montserrat. El massís*. El camí surt a l'esquerra del *camí de les Comes*, venint des de *coll de Port*, un cop superat el *coll del Miracle*. El camí puja i es situa al peu mateix de la llisa paret de la *Miranda dels Aurons*. Per tot aquesta zona el camí sovint passa per trams de roca pelada. El camí es situa a la gropa de la serra que compren la *roca dels Aurons* i l'*Esfinx*. El camí planeja per superar la capçalera del torrent de la *coma dels Naps* i situar-se sota la paret occidental de la *roca del Salt de la Nina*.

Tot seguit el camí baixa, sovint per pedregam, fins trobar el camí de la *travessa dels Ecos*, primer, i després el *camí del Montgròs als Ecos*. S'agafa aquest darrer per pujar a la *Miranda dels Ecos*. En el tram final només pot arribar-se a l'esmentada miranda gràcies a una cadena.

[Camí del Pas de l'Esfinx format GPX](#)

[Camí del Pas de l'Esfinx format KML](#)

Camí del coll de les Comes

Arribats a *coll de Port* la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) indica que hi ha una bifurcació i un dels camins “*qu’ es molt perdedor*” porta a la *balma de les Pruneres*; mentre que l’altre és el que la guia aconsella seguir per completar l’itinerari. I no diu res més. Òbviament s’està referint el *camí de les Comes* que uneix el *coll de Port* amb el *coll de les Comes*. En aquella època, l’any 1909, el coneixement s’aturava a la *balma de les Pruneres*. Així ho indica Joan Cabeza en el seu mapa dibuixant un petit caminó que s’acaba a aquesta balma tot passant per la *roca Correcavalls*. És curiós aquest nom situat en aquest indret ja que en Ramon Ribera esmenta que *Correcavalls* és el nom que també es donà al *Bacallà* o *l’Enclusa*. La *cova o balma de les Pruneres* és un indret que s’ha fet servir d’aixopluc pels escaladors i excursionistes i, quan no hi havia llibertats polítiques, com a lloc de trobada clandestina. Té una cabuda per una dotzena de persones. Tot i que la guia *Montserrat. Itinerari* (1909) acaba el camí a nivell de la balma, sí que indica que es pot anar més enllà per un caminó força perdedor.

En el mapa de Ramon de Semir es dibuixa la continuïtat del camí que entra a la *coma dels Cirers*, voreja la *Vella*, passa al peu del *Cilindre* o *Cabrit* i va a buscar el *coll de les Comes*. Tot seguit es creua el *torrent de la Coma dels Naps* que conté en el seu buc el *bassal dels Avellaners*. Aquest bassal el feien servir els carboners. En el mapa de Ramon de Semir aquest bassal està identificat com a *bassal dels Ferros*. Aquest bassal, o font com indica Jordi Oliver i Pausas en el seu llibre *Montserrat: guia itinerària*, era una construcció feta servir pels carboners. Tocant es passa per una carbonera i es troba un camí a la dreta que uneix aquest indret amb el *Bruc* a través de la *coma dels Naps de Dalt* pel *Pas dels Ferros*.

El camí segueix cap el *Montgrós* i té un trencall a l’esquerra que s’enfila cap *Els Ecos*. Pocs metres després, tot havent superant una carbonera, s’arriba al peu de la *roca Plana dels Llamps* on es troba un camí a la dreta que prové, en els seus inicis, del *Bruc* passant per la *Palomera*. Tot seguit es puja per situar-se al peu de la *roca Plana dels Llamps* des d’on es puja al *coll del Montgròs* des d’on s’accedeix a aquesta immensa massa pètria.

[Camí del coll de les Comes format GPX](#)

[Camí del coll de les Comes format KML](#)

Camí del coll del Migdia a la Miranda dels Ecos

Des del *coll del Migida* neix una camí que porta a la *Miranda dels Ecos*. Situats a la carbonera que hi ha en aquest coll a ponent del dit coll neix un camí que entra ràpidament dins d'una canal, la *dels Micos* d'on se'n surt per una altra canal, la *canal del Camell*. Al sortir d'aquesta canal hi la cruïlla amb el camí que ve de *coll de Port* a través del *camí de les Comes*. Des d'aquest punt hi ha un pas per arribar a la *Miranda dels Ecos*. Aquest camí és indicat tant per Jordi Oliver com per Ramon Ribera.

Aquest camí ja està indicat per Ramon de Semir i també senyala la seva unió amb el camí que ve del *camí de les Comes* a partir del *bassal del Avellaner* que ell li diu *bassal dels Ferros*. Cal indicar que Ramon de Semir no dibuixa el camí del *Pas de l'Esfinx* que Ramon Ribera indica que es troba amb l'interior per pujar cap a la *miranda dels Ecos*.

[Camí del coll del Migdia a la Miranda dels Ecos format GPX](#)

[Camí del coll del Migdia a la Miranda dels Ecos format KML](#)

Canal dels Arítjols

El nom d'aquesta canal ha portat una certa polèmica perquè, si bé en el mapa d'en Ramon de Semir tenia el nom de *canal dels Arítjols* en Ramon Ribera li donà el nom de *canal dels Avellaners* quan aquest nom, en la toponímia de la muntanya de Montserrat corresponia a la *drecera de Sant Joan* que anava del monestir a Sant Joan per la *canal dels Avellaners*. La qual, al fer-se el funicular quedà tapada per la via. Actualment, el mapa de l'editorial Alpina segueix amb la denominació de *canal dels Avellaners*.

Aquest camí connecta el *camí de l'Arrel* amb el camí de la *serra de les Lluernes*. En la seva part baixa surt al costat de les *balmes dels Patriarques* i de l'indret on la dificultat del terra del camí se'n deia el *pas de l'Arrel*. El camí transita per la canal que queda enclotada entre la *paret del Patriarca*, que queda a la dreta segons es puja, i el *serrat de les Onze* a l'esquerra. Al començament, si es fa de forma ascendent, el camí va pel mig de la canal però després se'n surt i avança per un bosc molt espès. En Ramon Ribera diu que el bosc és impressionant i dóna la idea del que podia ésser el bosc primitiu de Montserrat abans que fous habitat. En aquest bosc es combinen teixos, avellanders, aurons, pins, alzines i boixos.

El camí es situa al peu de la *paret del Patriarca* i tot seguir, després de resseguir el peu de la paret, el camí entra de nou en la canal. Arribada a un coll entre la *paret del Patriarca* i el *serrat de les Onze*. Ara el camí baixa en direcció del *torrent de Santa Maria* i troba el *camí de la serra de les Lluernes*.

[Canal dels Arítjols format GPX](#)

[Canal dels Arítjols format KML](#)

Camí dels Ecos des del basal dels Avellaners

Del *basal dels Avellaners* (o *basal dels Ferros*) en Ramon de Semir i, després en Ramon Ribera, indiquen que surt un camí que segueix, primer a una certa distància, el *torrent de la coma dels Naps*, després ja es decanta cap al nord-est. En Ramon Ribera el nomena *camí normal dels Ecos*. El camí no es fàcil de seguir, tot i que les orientacions de les agulles ajuden a seguir cap amunt. Quan el camí passa per damunt de clapes de roques és una mica perdedor.

Després el camí gira a llevant trobant-se amb el camí del *pas de l'Esfinx*, primer, i després amb el camí que va dels *Ecos al Montgròs*. En aquest indret hi ha uns bells exemplars de teixos. El camí es va estrenyent dins d'una canal fins que s'arriba a un punt que es troba una cadena que ajuda a vèncer el desnivell. Superat aquest obstàcle el camí s'enfila cap a un collet on a la dreta hi ha la *miranda dels Ecos*.

[Camí dels Ecos des del basal dels Avellaners format GPX](#)

[Camí dels Ecos des del basal dels Avellaners format KML](#)

Camí del camell de Sant Jeroni

Aquest camí uneix la part inferior del *coll del Migdia*, ja pròpiament *camí del Migdia*, amb el *camí dels Francesos* passant per la part sud del *Camell de Sant Jeroni* tal com s'indica en el mapa de Ramon de Semir. Aquest mateix autor indica que el camí que surt del mateix indret és diu *camí del Montgròs*. En Jordi Oliver parla d'aquest camí en la seva guia. Mentre que en Ramon Ribera ja l'integra dins de les descripcions dels seus itineraris.

[Camí del camell de Sant Jeroni format GPX](#)

[Camí del camell de Sant Jeroni format KML](#)

Camí del Montgròs

El *camí del Montgròs* antigament era el camí que anava del *coll de Montgròs* al *camí del torrent de Migdia just a sota del coll* del mateix nom tal com es veu en el mapa de Ramon de Semir.

Ara aquest és nom fet servir per designar un camí que és el resultat formal de la progressiva unió de camins, caminois i corriols existents que s'anaren relligant fins adquirir una unitat de camí diferenciat segons quin sigui el punt sortida. Es pot traçar el camí des de *can Maçana*, des del *monestir de Santa Cecília* o des del *monestir de Santa Maria*. En tots els casos el que es pot considerar com a *camí del Montgròs* són els trams finals més propers a aquesta mole rocosa, ja que la resta del camí són entitats diferenciades.

A fi de fer una presentació del *camí del Montgròs* s'ha considerat el tram que de manera continua va des de la *Portella* fins al *camí de Sant Jeroni*. En la guia *Montserrat. Itineri (1909)* es comenta que sortint de la *Portella* i aproximar-se a l'indret de les *Bohigues* es troba a l'esquerra un camí prou bo que porta a la *cova de la Partió*, primer, i després s'enfila cap a les *Agulles* per portar als *Poetons*, però abans d'arribar-hi el camí va cap al *Pas del Príncep* on es troba amb un camí que puja del *Bruc* i a través del *torrent del Lloro* s'enfila fins a la *font de Port*. Amb aquesta primitiva descripció de l'any 1909 s'està explicant el tram inicial del camí actual que va des de la *Portella* a *coll de Port* passant pel *pas del Príncep*. En un altre indret d'aquesta guia es té una altre perspectiva, en aquest cas pujant pel *camí del torrent del Lloro*. En la guia de 1909 s'indica que passat el *Pas del Príncep* es veu a la dreta un petit corriol que s'endinsa cap la carena propera, passa la *canal Ampla* i va al *cova de la Partió* on es troba amb el camí dels *Puetons* i de les *Bohigues*. Així, aquest camí, que l'any 1909 era un simple corriol avui és el camí que porta del *pas de la Portella a coll de Port*. El camí des de la *Portella* fins a *coll de Port* en Jordi Oliver l'anomena *camí del Pas del Príncep*.

Des de *coll de coll de Port* surt el *camí de les Comes* porta al *coll de les Comes*. Aquest camí ja es troba insinuat en la guia *Montserrat. Itinerari* de l'any 1909. Pocs metres després s'arriba al *coll del Miracle*, cruïlla important de camins. Seguint cap al Montgròs es passa per *cova o balma de les Pruneres* i tot seguit es creua el *torrent de la Coma dels Naps* al costat del *bassal dels Avellaners*. Es passa per una carbonera i es troba amb un camí a la dreta que és el que va des del *Bruc* a la *coma dels Naps de Dalt*. Els dos camins s'uneixen al peu de la *roca*

Plana dels Llamps, abans d'aquesta roca hi ha una carbonera. Poc després s'arriba al *coll del Montgròs* des d'on s'accedeix a aquesta immensa massa pètria.

Des del *coll del Montgròs* el camí ara va a cercar el *torrent del Migdia* a través d'un estrat pas entre les roques de la *Salamandra*. Entre la sortida del *Montgròs* i el pas entre les *canals de la Salamandra* es passa al costat d'una balma, dita *cova del Montgròs* per Ramon de Semir o *balma inferior del Montgròs* per Jordi Oliver, ningú més esmenta aquesta balma. Aquesta balma té una capacitat per 4 o 5 persones. Al peu de la *Salamandra* i abans d'arribar al torrent es passa per la *font de la Cadireta*. Es creua el torrent del Migdia, entorn d'aquest indret es veuen varies carboneres. En aquest indret, sota de les majestuosos *Talaies*, el camí s'ajunta amb un camí que va des del *monestir de Santa Cecília* a *Sant Jeroni* passant pel *camí de la canal de la font del Llum*. Ara el camí abandona el torrent pel seu marge dret anant a buscar la part sud del *Camell de Sant Jeroni* on el flanqueja. Un cop el camí ha girat i està abocat damunt del *torrent dels Bugaders* pocs metres després es troba amb el *camí dels Francesos* i ara tot seguint el camí s'arriba al *camí de Sant Jeroni*.

A la guia de l'any 1909 s'explica que en aquest punt, en aquest cas baixant pel *camí dels Francesos*, a la dreta es veu un caminó que porta directament al *torrent del Migdia*. S'indica que amb l'ajut d'un guia aquest caminet permet arribar al *Montgròs*, a la *font de la Cadireta* i de la *Cajoleta*, a les *comes dels Naps de Dalt i de Baix* i altres indrets. En Joan Cabeza no dibuixa aquest camí en el seu mapa. Queda a la imaginació si amb l'expressió d'altres indrets es refereix a llocs com el *coll de Port*. Si fos així, el camí descrit és realment el *camí del Montgròs*.

[Camí del Montgròs format GPX](#)

[Camí del Montgròs format KML](#)